

Kralj Zvonimir - dokumenti i spomenici

Zekan, Ante

Authored book / Autorska knjiga

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Publication year / Godina izdavanja: **1990**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:300:343069>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-27**

Repository / Repozitorij:

[AMZdepo - Repository of the Archaeological Museum in Zagreb](#)

KING
ZVONIMIR

DOCUMENTS AND MONUMENTS

DOKUMENTI I SPOMENICI

KRALJ

ZVONIMIR

Kralj Zvonimir – dokumenti i spomenici
King Zvonimir – Documents and Monuments

KRALJ
ZVONIMIR

DOKUMENTI I SPOMENICI

KING
ZVONIMIR

DOCUMENTS AND MONUMENTS

MUZEJ HRVATSKIH ARHEOLOŠKIH
SPOMENIKA – SPLIT

ARHEOLOŠKI MUZEJ – ZAGREB

ZAGREB 1990

© 1990 Muzej Hrvatskih arheoloških spomenika –
Split i Arheološki muzej – Zagreb

Transkripcije isprava, prema / *Transcription of documents from*

J. Stipišić i M. Šamšalović, *Codex diplomaticus I*, Zagreb 1967. F. Rački, *Documenta historiae Croatiae periodum antiquam illustrantia*, Zagreb 1877.

Prijevod zavjernice kralja Zvonimira / *Translation of King Zvonimir's oath*

N. Klaić, *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine*, Zagreb 1972.

Izložba / *Exhibition*

Autor izložbe / *Exhibition author*
MATE ZEKAN

Likovni postav / *Artistic designer*
ŽELJKO KOVAČIĆ

Fotografije / *Photography*
ZLATKO SUNKO

Lektor / *Proofreader*
VLADO LOZIĆ

Realizacije / *Production*
Tehnička služba Muzeja Hrvatskih arheoloških spomenika:
VINKO BAKULIĆ
IVO DONELLI
MARKO ROGOŠIĆ
ZLATKO SUNKO

Prezentacije / *Exhibits*
MUZEJ HRVATSKIH ARHEOLOŠKIH SPO-
MENIKA – SPLIT; prosinac 1989 / svibanj 1990
MUZEJ »MIMARA« – ZAGREB;
lipanj/srpanj 1990
GRADSKI MUZEJ – SENJ; srpanj/kolovoz 1990

Postav izložbe i katalog omogućili su, djelomično, svojim priložima / *This exhibition and catalogue have been sponsored in part by:* »Croatia« osiguranje – Split, Hotel »Bellevue« – Split, »T.M.T.«, Radionica konopa, metalnih užadi, sajli i kablova – Split, RO »Antiša Vučićić« – Vranjic, Poduzeće za ceste – Split, »Dalmacijavino« – Split, Hrvatsko narodno kazalište – Split, »Obnova« – Lištica (OOUR Zagreb), »Naša djeca« – Zagreb, »Zagrebačka banka dd« – Zagreb, »Žerjavić«, Poduzeće za projektiranje i inženjering – Zagreb, »Ariš«, Stolarska radiona – Zagreb, »Privredna banka dd« – Zagreb.

Katalog izložbe / *Exhibition Catalogue*

Izdavači / *Publishers*
MUZEJ HRVATSKIH ARHEOLOŠKIH SPO-
MENIKA – SPLIT, Ognjena Price b.b.
ARHEOLOŠKI MUZEJ – ZAGREB, Trg Nikole
Zrinjskog 19

Za izdavače / *For the publishers*
ANTE RENDIĆ-MIOČEVIĆ

Koncepcija i tekst / *Conception and text*
MATE ZEKAN

Uvodni tekstovi / *Introductory texts*
TOMISLAV RAUKAR
ANTE RENDIĆ-MIOČEVIĆ
MATE ZEKAN

Tehnički urednik / *Technical editor*
ŽELJKO DEMO

Lektor / *Language advisor*
VLADO LOZIĆ

Korekture / *Proofreaders*
ŽELJKO DEMO
KATICA SIMONI

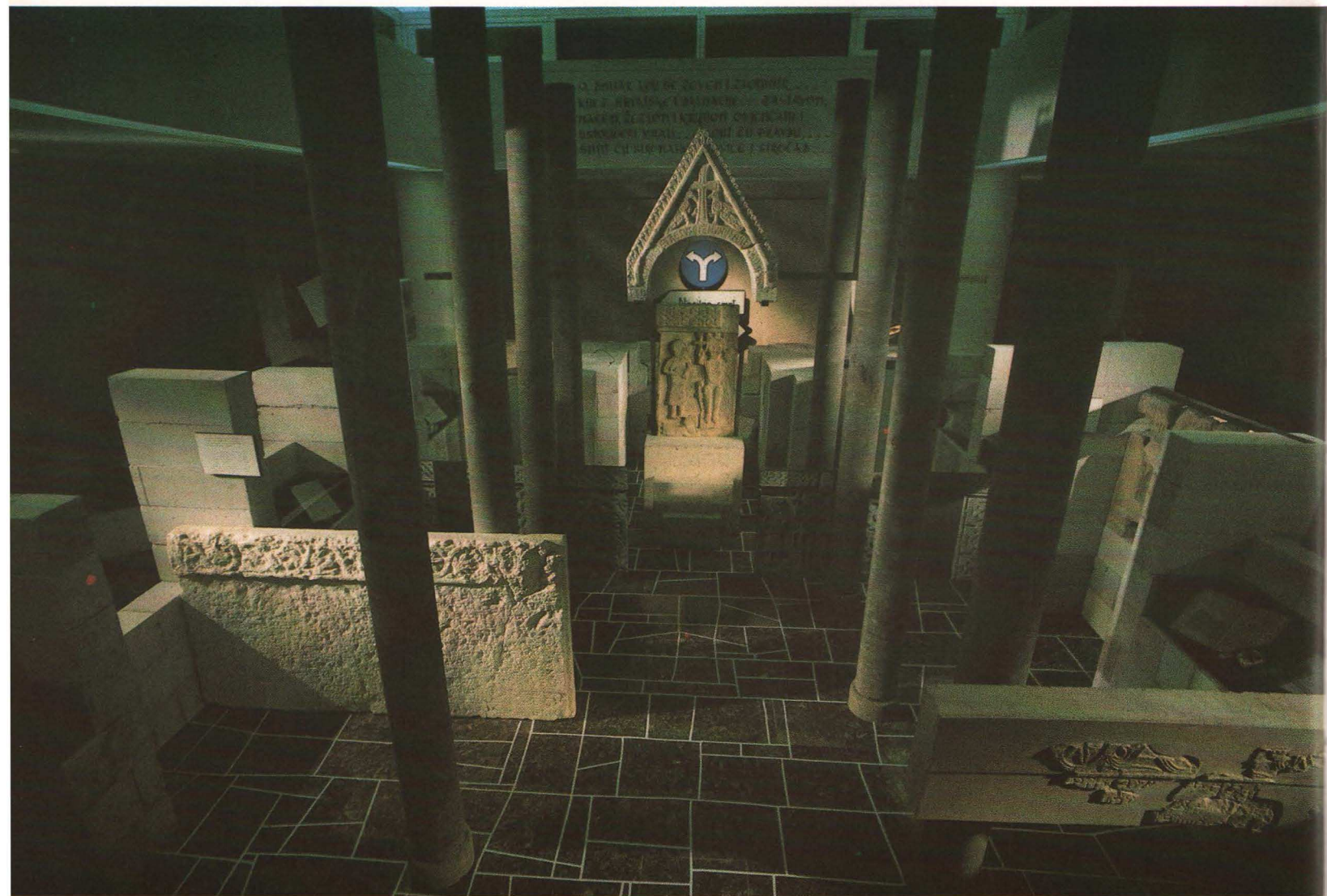
Prijevod na engleski i korekture / *English translation and proofreading*
IVAN MIRNIK

Lektor za engleski / *English language advisor*
SONIA WILD BIČANIĆ

Fotografije / *Photography*
ŽELJKO KOVAČIĆ (str. 6)
ZLATKO SUNKO

Korice i zaglavlje / *Cover and page heading*
JOSIP FLUKSI

Offset tisak / *Printed by*
»NAŠA DJECA«, Gajeva 25, Zagreb

Postav izložbe »Kralj Zvonimir – dokumenti i spomenici« u Muzeju Hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, 16. prosinac 1989. godine
The exhibit »King Zvonimir – Documents and Monuments« as presented on the 16th of December 1989

KRALJ ZVONIMIR – DOKUMENTI I SPOMENICI*

Izložba »Kralj Zvonimir – dokumenti i spomenici«, što je večeras otvaramo, skladno se smjestila između dva dijela znanstvenog skupa »Zvonimir, kralj hrvatski«, između onoga što smo ga jučer i prekjučer održali u Zagrebu i njegova nastavka ovdje, u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, u prostoru čudesnog dodira s najdragocjenijim spomenicima što su do nas doprli iz ranih stoljeća hrvatske povijesti, kao živo svjedočanstvo o počecima našega postojanja na ovim obalama. Ona sažima i prepušta doživljaju posjetitelja samu osnovicu na koju se oslanja naše sveukupno znanje o Zvonimiru i njegovu vremenu.

U poticajnom okviru što ga čini model solinske bazilike sv. Petra i Mojsija, izveden u mjerilu 1 : 2,5, izloženi su spomenici, vezani za Zvonimira i XI. stoljeće hrvatske povijesti, te pisana vrela, na latinskom i hrvatskom jeziku, koja o tom vladaru govore. Pred nama se prožimaju, sred zidina Zvonimirove krunidbene bazilike, vrela i spomenici o posljednjem istaknutom kralju u dugom slijedu Trpimirovića.

Od spomenika na latinskom jeziku na prvom su mjestu samostanski kartulari, kao Kartular samostana sv. Petra u Selu, u poljičkom primorju, datiran vremenom »kralja Hrvata Zvonimira«, i Kartular samostana sv. Ivana evangeliste u Biogradu, oba fundamentalna za poznavanje društvenog razvoja u Hrvatskoj na izmaku ranog srednjeg vijeka. Pred nama je i najznatnije, najljepše kroničarsko djelo našega srednjovjekovlja, Salonitanska povijest splitskog arhidakona Tome koja je sačuvala izvanredno važne obavijesti o Zvonimiru i njegovu dobu, o splitskom nadbiskupu Lovri i, napose, o desetljeću dinastičkog prijeloma, između Zvonimirove smrti 1089. i dolaska Arpadovića na hrvatski prijesto 1102., odnosno Kolomanova dolaska do Splita i dalmatinskih gradova 1105. I, napokon, pisana riječ na kamenu što je, kao na Bašćanskoj ploči, do danas, devet stoljeća kasnije, svojim glagoljskim tekstom na starom hrvatskom jeziku, urezanim rukom neznana klesara, sačuvala hrvatski oblik kraljeva naslova: »Zvonimir kralj hrvatski« i zasvjedočila o Zvonimirovu darovanju jedne ledine opatiji sv. Lucije u Jurandvoru kod Baške na otoku Krku, ocrtavajući njegovo vladarsko djelovanje u životnoj svakodnevnici kvarnerskoga područja.

Izložba nas na taj način uvodi u prostor i misao Zvonimirova razdoblja hrvatske povijesti, ona nas vodi od solinske bazilike u koju je Zvonimir, još kao *dux*, bio ušao u jesen 1075. da bi od legata pape Grgura VII primio krunu i potvrdu naslova »kralj Hrvatske i Dalmacije«, dakle od početka njegova vladanja do njegove smrti 1089., odnosno do predodžbe što ju je povijest o toj smrti sačuvala. Izložba se ne opredjeljuje između vijesti o nasilnoj smrti kraljevoj i onih o njegovu prirodnom nestanku, ona, s osjećajem za mjeru, samo upućuje na slojevitost obavijesti vrelâ, prepuštajući posjetitelju njegov osobni izbor.

Ta je suzdržanost višestruko opravdana, dijelom i zbog toga što su nedoumice o Zvonimirovoj smrti samo jedan fragment dvojbâ i neodređenosti koje su o tom vladaru već odavno i veoma ustrajno stvarane u društvenoj svijesti i u historiografiji. Kakav to zapravo bijaše vladar? Poslušni sluga i sitni vazal moćnoga pape Grgura VII ili, pak, promišljeni političar koji pažljivo ocjenjuje odnos snaga na evropskom/jadranskom prostoru i u nj na najbolji način uključuje Hrvatsku?

Umjesto odgovora na ta pitanja, sred solinske bazilike postavljena je kopija znamenitog pluteja iz splitske krstionice. Kralj u vladarskom sjaju, s krunom i znakovima kraljevske časti, njegov dvorjanik pored njega, jedan podanik prostrt pred kraljem, u zahvalnosti ili molbi. Lik Zvonimira možda? Ne bismo mogli pouzdano braniti takav prijedlog, ali je to zacijelo lik vladara, a plutej podrijetlom iz solinskog ili splitskog područja mogao je sadržavati samo predodžbu hrvatskoga kralja, što znači da taj lik simbolizira i Zvonimira i općenito hrvatskoga vladara XI. stoljeća.

Kralj Zvonimir je spomenicima, što ih izložba iskazuje posjetitelju, zasvjedočen na široku prostoru od kvarnerskoga područja i otoka Krka do Poljica na podmosorskoj obali, od solinske bazilike prema kninskom zaleđu i Biskupiji. Spomenici i vrela, okupljeni u ovom hramu rane hrvatske povijesti, ocrtavaju djelatnost Zvonimira, hrvatskog kralja koji je uspio u nepovoljnim okolnostima, kada Hrvatska bijaše, prema izvanrednim riječima Ljudmila Hauptmanna, poput »patuljka među divovima«, svojom vlašću okupiti hrvatski prostor, razriješiti stoljetni politički dualizam između zaleđa i obale, ishoditi međunarodnu potvrdu naslova »Zvonimir, kralj Hrvatske i Dalmacije« kako to stoji u ispravi iz 1087., u Kartularu samostana sv. Marije u Zadru. Ova izložba stoga i nije drugo nego *hommage* njegovu djelovanju, zaustavljeni trenutak naše prošlosti.

Tomislav Raukar

* Izlaganje na otvaranju izložbe »Kralj Zvonimir – dokumenti i spomenici« u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, 16. prosinca 1989.

Sredinom prosinca 1989. god. u splitskom Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika otvorena je bila izložba »Kralj Zvonimir – dokumenti i spomenici«, jedna u nizu prigodnih manifestacija upriličenih u povodu obilježavanja 900. godišnjice smrti kralja Dmitra Zvonimira, prvog među hrvatskim suverenima koji je sebi i državi kojoj je bio na čelu pribavio prestižno priznanje pape, primivši iz ruku njegova izaslanika znamenja kraljevske časti. Toj obljetnici posvećen je bio i znanstveni skup što je tih dana, pod pokroviteljstvom JAZU, organiziran u Zagrebu i Splitu, a kojemu je izložba nedvojbeno bila izuzetno prikladan dekor. Iz istih pobuda, premda s neznatnim zakašnjenjem, izložba je postavljena i u Zagrebu. Pripremljena je zahvaljujući suradnji Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika i zagrebačkog Arheološkog muzeja te Muzejsko-galerijskog centra, koji se priključio organizaciji izložbe u Zagrebu omogućivši, uz ostalo, njezinu prezentaciju u vrlo prikladnom i izuzetno atraktivnom prostoru atrija Muzeja »Mimara«. Postava izložbe gotovo je istovjetna s postavom u splitskom Muzeju, a manje razlike očituju se prvenstveno u nadomještanju pojedinih izvornika odgovarajućim faksimilima. Kao prilog izložbi ovog je puta, međutim, tiskan i katalog koji će, vjerujemo, jednako biti od pomoći posjetiocima izložbe, kao i onima koji iskazuju zanimanje za to razdoblje hrvatske povijesti, a nisu bili u prilici razgledati izložbu.

Osjećamo osobito zadovoljstvo što ovom izložbom nastavljamo višegodišnju uspješnu suradnju između Arheološkog muzeja u Zagrebu i Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, prije svega u izložbenoj djelatnosti, koja je široj javnosti najbolje poznata. Ta suradnja posljednjih godina je izuzetno intenzivirana – prisjetimo se, primjerice, izložbe »*Temporibus domno Branimerio*«, realiziranoj u sličnim okolnostima, u povodu obilježavanja 1100. godišnjice glasovitog branimirova mučkog natpisa, prezentiranoj tijekom 1988. i 1989. god. u izložbenim prostorima splitskog i zagrebačkog Muzeja – što nas obvezuje na razvijanje i obogaćivanje međusobne suradnje i u budućnosti.

Ovo je ujedno i prilika da u ime organizatora izložbe iskažemo zahvalnost svima onima koji su omogućili njezinu realizaciju – autorima izložbe i likovnog rješenja postave, ustanovama koje su posudile spomeničku građu, institucijama koje su u različitim vidovima pomogle i financirale ostvarivanje čitavog projekta, suradnicima na raznovrsnim poslovima pripreme izložbe i kataloga te svima ostalima koji, možda, u ovom popisu nisu sebe prepoznali. Bez svesrdne podrške svih tih ustanova i pojedinaca izložbu ne bi bilo moguće realizirati.

Ante Rendić-Miočević

Kada smo u mjesecu travnju 1989. godine, u Samoupravnoj interesnoj zajednici u oblasti kulture općine Split, inicirali ideju o izložbi: »Kralj Zvonimir – dokumenti i spomenici« – a povodom 900. obljetnice smrti toga hrvatskoga vladara, naišli smo na nevjericu. Ona nije bila izazvana rokom realizacije izložbe – namjeravali smo da se ona otvori u listopadu iste godine – koliko važno pitanje: Što izložiti? Sada kada je izložba postavljena čini se da je tu tek dio postojeće baštine koju bi trebalo prezentirati.

Upravo je znanstveni skup »ZVONIMIR, KRALJ HRVATSKI«, koji je istom prigodom organizirala JAZU, Razred za društvene znanosti, Zavodu za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, Institut za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za povijest Filozofskoga fakulteta u Zadru, te Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, a koji je održan istom prigodom u Zagrebu i Splitu, svojim brojnim referatima interdisciplinarnoga sadržaja osvijetlio neslućene dosege duhovnoga i umjetničkoga života hrvatskoga čovjeka toga vremena.

Supetarski kartular, Kronika splitskoga Arcidakona Tome, Polichronion samostana Sv. Ivana Rogovskoga, prijepisi nadbiskupa Sforze Ponzonia i ostala izložena diplomatska građa iz arhivâ i riznica Zagreba, Zadra i Splita skrivaju, među svojim koricama i na svojim listovima, mistiku srednjega vijeka. Nevelik broj arheoloških spomenika, smješten među zidove ruševne krunidbene bazilike kralja Zvonimira donesene u maketi u omjeru 1:2,5, dokumentiraju visoki doseg graditeljskoga i dekorativnoga umijeća ali i evropsku jedinstvenost – diplome pisane narodnim pismom, hrvatskom glagoljicom. Bašćanska ploča i dijelovi dviju senjskih ploča upravo su dragulji naše pismenosti i umjetničkoga stvaranja s prijelaza iz XI. u XII. stoljeće.

Burno vrijeme vladavine kralja Zvonimira vezano je uz prodor novih svjetovnih i kulturnih promjena u Evropi. Institucionalizacija seniorsko-vazalnih odnosa u društvu i prodor romaničkoga umjetničkog pravca u naše krajeve ostavile su dubok trag u civilizaciji na našoj obali Jadrana.

Odras vremena Zvonimirova danas između rezultata povijesne znanosti i svjedočanstava izvorâ, ispisane pergamene i urešena kamena, bitakâ i svečanoga krunjenja – povodom 900. obljetnice njegove smrti – bio je naš više ili manje uspješan pokušaj.

Držat ćemo da će uz ovu našu izložbu i skromni katalog, uspjeh biti tek tada cjelovitiji kada se tiska Zbornik radova s održanoga znanstvenog skupa.

Mate Zekan

ZVONIMIROVO DOBA, politička i kulturna povijest

THE AGE OF ZVONIMIR *political and cultural history*

Ban, vojvoda i kralj Dmitar Zvonimir je u povijesnim vrelima, uz kralja Petra Krešimira IV. najčešće spominjani hrvatski vladar iz razdoblja narodne dinastije.¹ S obzirom na brojnost podataka ne bi trebalo biti većih poteškoća u prikazu njegove vladavine. Ipak, uz toga vladara i dandanas su vezane najveće nedoumice i raspre u povijesnoj znanosti. Brojne kritičke analize diplomatskih izvora, koji su uglavnom očuvani u prijepisima i raznim kronikama, različitosti u njihovu datiranju te prihvaćanje podataka koji se uklapaju u već stvorene sheme uz odbacivanje preostatka nepoćudna teksta kao »kasnije interpolacije« ili proglašavanje dokumenata falsifikatima, stvorile su u hrvatskoj historiografiji brojne hipoteze vezane upravo uz Dmitra Zvonimira – njegovo podrijetlo, područje njegove banske uprave, suvladarski odnos s kraljem Petrom Krešimirom IV, politički odnos Hrvatske i prema Hrvatskoj, gradova Dalmacije, Bizanta, Normana i Rimske Kurije te na koncu i način njegove smrti.

Zvonimir se prvi put pojavljuje na povijesnoj pozornici kao vladar Sjeverne Hrvatske, t.j. Slavonskoga banata ili dukata. Od 1027. godine tim područjem upravljaju Svetoslavići, grana loze Trpimirovića.² Pokušavajući ojačati svoj položaj i učvrstiti već dobre odnose sa susjedima Arpadovićima, Zvonimir sklapa zaruke s Jelenom, zvanom 'Lijepa', kćerkom kralja Bele I, sestrom Gejzovom i Ladislavovom. Tako se sukobljava s njemačkim kraljem Henrikom IV. čija je sestra bila udana za Salamona, sina mađarskoga kralja Andrije, kojega je detronizirao njegov stric Bela I. Držeći Zvonimira Salamonovim neprijateljem njemački car šalje protiv njega vojsku istarsko-kranjskoga markgrofa Ulrika koji 1063. godine, zajedno s Karantancima, zauzima područje Zvonimirove banovine ali i susjedne Dalmacije. Nekoliko mjeseci nakon toga sinovi Bele I, koji je iznenada

Banus, duke and king Demetrius Zvonimir is, with king Peter Krešimir IV, the most frequently mentioned Croatian ruler of the national dynasty in historical sources.¹ Owing to the considerable quantity of available data, there should be no bigger obstacles in depicting his reign. Even today however there is lively historical controversy concerning his rule. Critical analysis of diplomatic sources, mainly preserved in copies and various chronicles, differences in their dating and acceptance of the validity of various data, according to whether they do or do not fit into some already accepted schemes, which often entails disregarding other parts of text as being some »later interpolations«, or even the declaration that certain documents are fakes, have resulted in a variety of hypotheses in Croatian historiography. These are substantially linked with Demetrius Zvonimir himself – his origin, the extent of his banal power, his relationship as co-ruler with king Peter Krešimir IV, the political relationship within Croatia and between Croatia and the towns of Dalmatia, Byzantium, the Normans and the Roman Curia, and finally the way he met his death.

Zvonimir first appeared on the historical stage as the ruler of Northern Croatia, i.e. the Slavonian banate (banatus) or dukedom. This land had from A.D. 1027 been governed by the Svetoslav family (Svetoslavići), a branch of the Trpimir dynasty (Trpimirovići).² In order to strengthen his position and consolidate his already good relations with the neighbouring Arpadian dynasty, Zvonimir became betrothed to Helen, called »the Beautiful« (Lijepa), the daughter of king Bela I, and sister to Geza and Ladislaus. This brought him into confrontation with the German emperor Henry IV, whose sister was married to Salomon, the son of the Hungarian king Andrew, who had been dethroned by his uncle Bela I. Considering Zvonimir an enemy of Salomon, the German emperor sent against him the army of the Istrian-Carniolan margrave Ulrich, who in 1063, together with the Carantians, took the area of Zvonimir's banate and also neighbouring Dalmatia. A few months later, both sons of Bela I, who had unexpectedly died,

¹ U suvremenim povijesnim izvorima Zvonimir se spominje 25 puta. Vidi: J. Stipišić i M. Šamsalović, *Diplomatički zbornik I.*, Zagreb 1967.

² M. Barada, *Dinastičko pitanje u Hrvatskoj XI stoljeća. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku L.*, Split 1928/29 (1932), str. 157–199.

† Anno ab Incastracione dñi nři
aē tomeno impetrato se. aēgo.
mir-bano. Aicu Incastracione.
onē possessione mee' Incastracione
Christo logon. abbe pēto pēfencē.
Lano pēto. aēste. Lousenqo aēste.
na fenemio aēst. dedu aēste.
micha hēl pbr aēste. P dano aēste.
hancē scē p qoniat donacionis uol
hā' Incastracione. soxae' q; possideant
sed uel p pē uāio dā' nēā'. fēfugā

scēpsi.

M. 22.

† Anno ab Incastracione dñi nři. lxx. Indicoē. viij. Regnan
aē tomeno impetrato se. aēgo. Ego fada uanus atado
mir-bano. Aicu Incastracione. Adamso lupāo. Inmonarstet dōsci
onē possessione mee' Incastracione. fua aru meo ualēco. Inmonarstet dōsci
Christo logon. abbe pēto pēfencē. possidenda. Incastracione. Eapēl
Lano pēto. aēste. Lousenqo aēste. Adamso lupāo aēste. Soum
na fenemio aēst. dedu aēste. Nepostoy aēst. pēto pbr aēst.
micha hēl pbr aēste. P dano aēste. Rugga aēste. Andreas pbr aēste. Sigaria
hancē scē p qoniat donacionis uolēda. Incastracione. Incastracione. Incastracione.
hā' Incastracione. soxae' q; possideant. u' hū q dā' nēā'. Incastracione. Incastracione.
sed uel p pē uāio dā' nēā'. Ego a dā' uēst. Incastracione. Incastracione.

1070

pbr dmonochis.

1070

NIN, 1070, poslije 1. rujna / *Post 1 September*
RADOVANOVA DAROVNICA SAMOSTANU
SV. KRŠEVANA U ZADRU U KOJOJ SE SPO-
MINJE ZVONIMIR KAO BAN / *RADO-*
VAN'S DEED OF GIFT TO THE MONASTERY
OF ST. CHRYSOGON IN ZADAR WHERE ZVO-
NIMIR IS NOTED AS BANUS
(*Arhiv Hrvatske, Zagreb; Doc. ant. 5*)

umro, Gejza i Ladislav mire se sa Salamonom, koji se potom 1064. okrunio za kralja u Pečuhu. Tom prigodom su odlučili banu Zvonimiru dati Jelenu za ženu.³

Unatoč tome što su Salamonovi zahtjevi ispunjeni Karantanci i istarsko-kranjski markgrof nisu se namjeravali povući s okupirana područja Zvonimirove banovine i iz Dalmacije. Zato se Zvonimir utječe Salamonu i Gejzi. Uz njihovo izravno sudjelovanje u vojnome pohodu Zvonimir uspijeva, između 1064. i 1067. godine, vratiti okupirana područja, proširivši svoju vlast do 1070. i na Hrvatsko Primorje i otočje.⁴ Uspješna Zvonimirova akcija, kojom je donio sigurnost Hrvatskoj na sjevero-zapadnim granicama, uvećala je njegov ugled i utjecaj na matičnome području Hrvatske. Od 1070. godine u darovnicama koje izdaje hrvatski kralj Petar Krešimir IV. (1058–1074) ime bana Zvonimira nalazi se u njihovim intitulacijama i to odmah nakon bizantskoga cara i kralja Krešimira, dok drugi banovi fingiraju kao svjedoci na kraju isprave.⁵ Kako je do 1066. uz kralja Krešimira to mjesto bilo rezervirano za njegova sinovca

+ Anno ab incarnatione domini nostri Iesu Christi millesimo LXX, indictione VIII. Regnante Romano imperatore tertio, rege Chrobatie Dalmatice Petro, Siuinnimir bano. Actum in ciuitate Nona Adamizo iupano. Ego Radauanus trado omnem possessionem meam in terris et uineis, queque fuit aui meo(!) Ualeco, in monasterio sancti Chrisogoni abbate Petro presente iure per[petuo] possidenda. His coram testibus: capellano Petro teste, Laurentio teste, Desnna(!) iupano teste, Adamizo iupano teste, Souinna setenico teste, dedu teste, Uitadrago teste, Nepostoy teste, Petro presbiter teste, Michahel presbiter teste, Prodano teste, Rugota teste, Andreas presbiter teste. Si quis autem hanc conscriptionis uel donationis (cartulam) uoluerit corrumpere cupiditate deceptus, superni numinis iram incurrat sortemque possideat cum his, qui dixerunt domino deo: »recede a nobis«, nec ut iudicetur, sed ut perpetuo damnetur, resurgat. Ego Adam, presbiter et monachus, uer[itate] comperta rogatus manu mea scripsi.

*made peace with Salomon, who in 1064 was crowned king at Pécs. On the occasion it was decided that Helen should marry Zvonimir.*³

*Although Salomon's wishes were fulfilled, the Carantanians and the Istrian-Carniolan margrave showed no intention of retreating either from the lands of Zvonimir's banate, or from Dalmatia. Zvonimir therefore asked Salomon and Geza for help. Together with them taking an active part in the campaign, Zvonimir succeeded between 1064 and 1067 in retrieving the occupied lands, and even extending his power in 1070 to the Croatian coastland and the islands.*⁴

*Zvonimir's successful action, by which he brought security to the northern and western borders of Croatia, increased both his reputation and his influence in the central part of Croatia. From 1070 in various documents of donation issued by the Croatian king Peter Krešimir IV. (1058–1074), the name of banus Zvonimir is linked to his in their intitulations, immediately following that of the Byzantine emperor and king Krešimir, whereas the other bans only act as witnesses at the end of the document.*⁵ Until 1066 this

³ F. Rački, *Documenta historiae Croatiae periodum antiquam illustrantia*, Zagreb 1877, str. 473–474; N. Klaić, *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine*, Zagreb 1972, str. 65.

⁴ *Chronicon pictum Vindobonense*, u: F. Šišić, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb 1925, str. 527; N. Klaić, l.c.

⁵ J. Stipišić i M. Šamšalović, o.c. (n. 1), str. 115, 121, 129. i 133.

i nasljednika Stjepana,⁶ koji se odrekao vladarske časti i povukao u samostan na splitskome Sustipanu (*Sancti Petri de pinis*) Zvonimir vjerojatno postaje suvladar i prijestolonasljednik Petra Krešimira IV. Hrvatska država je upravo početkom sedamdesetih godina XI. stoljeća postigla svoj optimum. Zvonimir joj je svojim rodbinskim vezama osigurao mir s Arpadovićima a pobjedom nad istarsko-kranjskim markgrofom Ulrikom, koji je bio oženjen sestrom njegove žene Jelene, otklonio i opasnost sa zapada. Ulrik se vjerojatno nerado bio upustio u taj pohod na Hrvatsku i Dalmaciju, ali ga je vazalna prisega prema njemačkome caru Henriku IV. na to prisilila. Što se tiče Bizanta, tradicionalnoga političkog takmaca hrvatskih vladara sa stalnim aspiracijama prema gradovima na dalmatinskoj obali, koji priznaju tu nominalnu vlast, on se nalazi u zamršenim defanzivnim prilikama. Konstantin X. Duka (1059–1067) živi na carigradskome prijestolju opuštano i raskošno na užtrb vojne sile. Da bi održao mir sa susjednim narodima koji bi možda mogli naškoditi carstvu šalje im bogate darove. Slabljenje vojne moći carstva u trenutku kada dolazi do etničkih ekspanzija na svim njegovim stranama ubrzo će pokazati sve svoje manjkavosti. Kada 1068. god. na prijestolje dolazi energični vojnički opredijeljeni Roman IV. Diogen bizantska vojna sila nema više vremena za konsolidaciju. Normani najprije napadaju njihove preostale posjede da bi kapitulacijom Barija 1071. god. carstvo izgubilo i svoje zadnje uporište u Južnoj Italiji. Te godine bizantska vojska doživljava katastrofalne poraze i u Armeniji od Seldžuka, kao i na sjeveru od Mađara, koji prodiru sve do Niša, osvajajući Beograd privremeno i Srijem zastalno. Vidljivo je da je u tome trenutku za Hrvatsku Petra Krešimira IV. ne postoji nikakva vanjska opasnost koja bi ga mogla omesti da ujedini dalmatinske gradove u hrvatsku državu. Ako su opravdane sumnje u autentičnost darovnica u kojima se Krešimir, od 1060. god., spominje kao kralj Hrvatske i Dalmacije, kao i isprave iz 1069. god. u kojoj se navodi da je »na kopnu i moru proširio naše kraljevstvo«,⁷ u tome trenutku ne postoji veća zapreka ostvariti cilj kojemu su težili brojni njegovi predšasnici još od IX. stoljeća. Vjerojatno zbog toga Krešimir priskače u pomoć Bugarima te im pomaže u ustanku koji su podigli 1072. godine protiv Bizanta. Slijedeće godine je bizantska vojska, pod zapovjedništvom Nicifora Brijenija, uspjela pobijediti Bugare i ugušiti ustanak, ali nije smogla snage izravno zaratiti s Hrvatskom. Koristeći borbu za prevlast među normanskim vla-

place next to Krešimir's had been occupied by his nephew and successor Stephen,⁶ who in that year renounced succession and retired to the monastery at Sustipan (St. Stephen) in Split (Sancti Petri de Pinis). This implies that Zvonimir probably became co-ruler and heir to the throne of Peter Krešimir IV. in 1066. The Croatian state attained its peak exactly at the beginning of the seventies of the eleventh century. Through his family links Zvonimir secured peace with the Arpadians, and by his victory over the Istrian-Carniolan margrave Ulrich, who was married to his wife Helen's sister, he averted danger from the west. It is probable that Ulrich undertook this campaign into Croatia and Dalmatia reluctantly, but his oath as a vassal to the German emperor Henry IV. obliged him to do it. Byzantium, the traditional political rival of Croatian rulers in their constant aspirations towards the towns on the Dalmatian Coast, which nominally acknowledged the imperial power, was involved in very complicated defensive circumstances at that time. Constantine X. Ducas (1059–1067) led a very loose and luxurious life on the Constantinopolitan throne, at the expense of military power. In order to preserve peace he sent valuable gifts to the neighbouring peoples, who might have harmed the Empire. This weakening of the military power of the Empire coincided with a period when ethnic expansion was taking place on all sides, and its weaknesses soon became apparent. When in 1068 the very energetic and militant Romanus IV. Diogenes was enthroned, Byzantine military power had no time for consolidation. First the Normans attacked their remaining possessions, and in 1071 with the capitulation of Bari, the empire lost its last stronghold in Southern Italy. In the same year the Byzantine armies suffered catastrophic defeats by the Seljuks in Armenia, and in the north by the Hungarians, who marched as far as Niš, temporarily occupying Belgrade, and settling in Syrmia for good. It was obvious that there were no outward dangers that might disturb the union of the Dalmatian cities with the Croatian state. Even if there is doubt concerning the authenticity of deeds of donation in which Krešimir, starting in 1060, named himself king of Croatia and Dalmatia, or of the 1069 document, where it is said that he had »extended our kingdom across the land and over the sea«,⁷ at the moment there was no considerable obstacle for realization of the aim towards which many of his predecessors had striven as early as the 9th century. It was probably this which made Krešimir come to the aid of the Bulgarians, by helping them during their rebellion of 1072 against Byzantium. The Bulgarians were defeated in the following year by a Byzantine army led by Nicephorus Bryennius, and the rebellion was suppressed, yet Byzantium was unable to summon its

⁶ O. c., str. 102.

⁷ O. c., str. 111–114.

darima u Južnoj Italiji nagovore Amica II. Giovinazza da zavojsi na Istočnu jadransku obalu. Normani su »provalili i opustošili dalmatinsku obalu«⁸ poslije 19. 03. 1074. godine ostajući na ovoj strani Jadrana i vladajući gradovima: Splitom, Trogirom, Biogradom i Zadrom gotovo godinu dana. Čini se da su poziv vojvodi Normana uputili upravo ti gradovi, jer se ugovorom od 8. veljače 1075. obvezuju mletačkome duždu Dominiku Silviju, nakon što su Normani istjerali s Istočne obale Jadrana, da ubuduće »neće dozivati Normana ili koje druge strance u Dalmaciju«.⁹ Poznato je da su Normani 9. svibnja 1074. godine opsjedali i grad Rab sklopivši na kraju mir.¹⁰

Posebno raspravljano pitanje u hrvatskoj historiografiji vezano je uz osobu hrvatskoga kralja kojega je u svome pohodu uhvatio Amico II, a o čemu je vijest zapisao Gerard, papin izaslanik na crkvenome saboru koji je održan u Splitu u studenome 1074. godine.¹¹ Normanski zarobljenik je kralj Petar Krešimir IV. koji se nakon te godine ne pojavljuje niti u jednome dokumentu a njegova daljnja sudbina nije nam poznata.¹² Nemamo ni vijesti o držanju njegova suvladara bana Dmitra Zvonimira za vrijeme tih događaja. Čini se da je sve do listopada 1075, kada je Zvonimir okrunjen za kralja, Hrvatska bez svoga suverena.

Na to se razdoblje odnosi pismo od 25. siječnja 1075. pape Grgura VII. danskome kralju Svenu II. Estridsonu u kojemu ga između ostaloga obavješćuje: »... *Ima naime nedaleko od nas veoma bogata zemlja uz more, kojom ovladaše prostački i kukavni heretici; u toj zemlji želimo da bude vođa, vladalac i branič kršćana jedan od tvojih sinova...*«.¹³ Događaji na na-

strength in order to attack Croatia directly. The Normans took the occasion of their internal fight for predominance between their rulers in Southern Italy, to induce Amicus II. Giovinazzo to attack the Eastern Adriatic coast. The Normans »overran and pillaged the Dalmatian Coast«⁸ after March 19, 1074, and stayed on that side of the Adriatic and ruled for almost a year over the following cities: Split, Trogir, Biograd and Zadar. It seems that these same cities had invited the Norman duke, because, after the expulsion of the Normans from the Eastern Adriatic shores, in the contract dated February 8, 1075, they promised to the Venetian doge Dominicus Sylvius that in future »they would never invite the Normans or any other foreigners to Dalmatia«.⁹ It is known that on May 9, 1074 the Normans besieged the town of Rab, and finally signed a peace treaty.¹⁰

One of the questions particularly discussed in Croatian historiography is linked with the person of the Croatian king, who was taken prisoner by Amicus II. during his raid, an event recorded by Gerardus, the Pope's envoy at the church council held in Split in November 1074.¹¹ This Norman prisoner was king Peter Krešimir IV, who does not appear in any documents after that year. His further fate is unknown.¹² There is no record of the behaviour of his co-ruler banus Demetrius Zvonimir during these events. It seems that, until October 1075, when Zvonimir was crowned king, Croatia remained without a sovereign.

It is this period that is referred to in a letter of Pope Gregory VII. to the Danish king Sven II. Estridson, in which, among other things, he informed the king: »... There is, however, not far from us, a very rich land, next to the sea, taken now by common and miserable heretics; in this land we wish one of your sons to be the leader, the ruler and the defender of the Christians...«.¹³ Events on our coast correspond

⁸ A. Dandolo, *Chronicon Veneti*, u: Fr. Rački, o. c. (n. 3), str. 457.

⁹ F. Rački, o. c. (n. 3), str. 101–102.

¹⁰ M. Barada, o. c. (n. 2), str. 184; Isti, Prilozi kronologiji hrvatske povijesti, *Rad JAZU* 311, Zagreb 1957.

¹¹ F. Rački, o. c. (n. 3), str. 457.

¹² Do pojave Baradine rasprave »Dinastičko pitanje...«¹² kojom je upozorio da se tu radi o Petru Krešimiru IV, držalo se da se govori o kralju Slavcu, koji se spominje u dva navrata u Supetarskome kartularu. Pošto je Barada kronološki pomaknuo njegovo vladanje u vrijeme nakon Zvonimira taj rezultat prihvaćaju i pitanje razrađuju: N. Klaić i S. Gunjača. Dok Gunjača osnažuje Baradine zaključke vezane i uz Petra Krešimira IV. i uz Slavca, N. Klaić se prema problemu Krešimira najprije drži dosta rezervirano, a zatim prihvaća takvu pretpostavku (N. Klaić, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*. Zagreb 1971; Ista, o. c. /n. 3/, str. 66; S. Gunjača, O vladavini Normana, o grešci u kronologiji kralja Slavića i o Supetarskom kartularu, *Ispravci i dopune starijoj hrvatskoj historiji* 3, Zagreb 1975.)

¹³ F. Šišić, o. c. (n. 4), str. 543.

šoj obali poklapaju se sa sadržajem papina pisma.¹⁴ Samo oni nisu ni u kakvoj vezi s pretpostavljenom hrvatskom herezom nego s aktualnim, iznenadnim i naglim zbivanjima koja se tu odvijaju.

Nakon što se kronološkom dedukcijom isključuje radnja iz papina pisma od god. 1075. Svenu II. s Amicom II. kao kasnije angažiranim papinim pomagačem (jer je Amico stigao u Dalmaciju već u ožujku 1074.) otpada i konstrukcija da ga je Grgur VII. poslao u te krajeve nakon pisma upućena danskome kralju, kako bi zavladao nad »prostačkim i kukavnim hereticima«.

Kada znamo da je Amico II. bio pristaša Bizanta kao i da ga je nekoliko mjeseci prije oružjem upokorio njegov senior Robert Guiscard, kojega papa Grgur VII. izopćuje iz Crkve u istome mjesecu, kada Amico na poziv bizantskih gradova stiže u Dalmaciju, nameće se logičan zaključak da su papini »prostački i kukavni heretici« upravo Amico i njegovi Normani koji »ovladaše« veoma bogatom zemljom uz more, gdje afirmiraju bizantsku crkvenu politiku. Jasno je da je papa prije nego što se javio pismom Svenu II. pokušao diplomatski zaštititi svoje interese. Stoga on smišljeno šalje na sinod u Split sipontskoga nadbiskupa Gerarda, nekadašnjega Amicova podanika i znanca da bi ga lakše privolio da oslobodi zarobljenoga hrvatskoga kralja. Vjerojatno je u studenome 1074. godine, kada je održan crkveni sabor u Splitu, hrvatski kralj Petar Krešimir IV. već mrtav. Da je živ, premda i bio u zatočeništvu, Grgur VII. ne bi tražio novoga vladara. Papa se tek nakon Gerardova neuspjela poslanstva i njegova povratka javlja pismom od 25. siječnja 1075. danskome kralju Svenu II.

Prema tome, lako je shvatljiva papina formulacija iz pisma za zemlju »kojom ovladaše prostački i kukavni heretici«, jer se ona odnosi na desetmesečnu Amicovu okupaciju istočne obale Jadrana u službi Bizanta. Nakon svega je jasno zbog čega ne interveniraju i pozvani danski kralj Sven II. To nije bilo potrebno. To je izvršila Venecija s kojom su dalmatinski gradovi, 8. veljače 1075, prisiljeni sklopiti ugovor, čime priznaju da su oni pozvali Normane. U tome trenutku danski kralj vjerojatno još nije ni dobio papinu molbu.

¹⁴ Već je F. Šišić upozorio da se ta vijest odnosi na naše krajeve, uvjeren da su razlozi koji su potaknuli papu uzurpacija krčke biskupije te kralj Slavac i njegovi privrženici, protivnici crkvenih reformi. Ne mogavši objasniti zbog kojih razloga Sven II. nije udovoljio papinoj želji Šišić pretpostavlja njegovu smrt nakon čega Grgur VII. za tu stvar angažira Amica II. [F. Šišić, o. c. (n. 4), str. 543–555]. Nakon što je »Barada dokazao nepobitno da to [Amicov sužanj – op. M.Z.] nije mogao biti neretljanski velikaš Slavac«, kako Šišić izričito kaže u uvodu knjizi J. Horvata, *Politička povijest Hrvatske I*, Zagreb 1936, str. 15, on se više ne vraća na sada već otvoreni problem.

to the contents of the Pope's letter.¹⁴ Yet they are in no connection with any supposed Croatian heresy, but with actual, sudden and unexpected happenings there.

If one eliminates, by chronological deduction, Amicus II. as a champion engaged by the Pope (because Amicus had arrived in Dalmatia as early as in March 1074, while the Pope's letter to Sven II. dates from A.D. 1075), the construction that Gregory VII. had sent Amicus into these parts in order to conquer the »common and miserable heretics«, following his letter to the king of Denmark, is void.

Amicus II. was a champion of Byzantium and a few months previously had been subdued by his senior Robert Guiscard (who Pope Gregory VII. had excommunicated in the same month that Amicus arrived in Dalmatia, in response to the invitation of the Byzantine cities). Thus the logical conclusion is that the Pope's »common and miserable heretics« were Amicus and his Normans, who »had taken« this very rich land next to the sea, where they were affirming Byzantine church policy. It is clear that, before addressing his letter to Sven II, the Pope tried to protect his interests in a diplomatic manner. Therefore he shrewdly sent to the Split synod the Sipontine Archbishop Gerardus, a former subject and an acquaintance of Amicus, in order to persuade him to free the captured Croatian king. It is probable, that in November 1074, when the church council was held in Split, Croatian king Peter Krešimir IV. was already dead. Had he been alive, even as a hostage, Gregory VII. would not have been looking for a new ruler. It was only after the unsuccessful mission of Gerardus and his return that the Pope wrote a letter to Danish king Sven II. on January 25, 1075.

Therefore the Pope's formulation taken from his letter that the land »which had been taken by common and miserable heretics« is comprehensible, because it refers to the ten months' occupation of the Eastern Adriatic Coast by Amicus in the service of Byzance. Finally, it is clear why the Danish king Sven II. did not intervene. It was unnecessary. It was done by Venice, with whom the Dalmatian cities were forced to sign a contract on February 8, 1075, by which they confessed that the Normans had been invited by themselves. At this moment the king had probably not yet received the Pope's entreaty.

Dugotrajno zadržavanje Normana na istočnoj obali Jadrana, nakon što su oni kaznili Hrvate i njihova kralja Petra Krešimira IV, uskoro je postalo smetnja i njihovim naručiteljima – dalmatinskim gradovima. Čini se da Normani nisu imali namjeru napustiti obalu s koje su kontrolirali plovidbu i trgovinu na Jadranu. Ta, Amico se nije imao kamo vratiti. Njegove posjede je osvojio Robert Guiscard neposredno prije njegova otiskivanja na hrvatsku obalu. Kako je Amico svojevolumeno poduzeo tu akciju, a za nju nije dobio dopuštenje svoga seniora Roberta, taj ljutito čeka njegov povratak.¹⁵ Ne bi bilo čudno da je Amico II. u takvoj situaciji, u skladu s normanskim običajem, pokušao formirati svoju državu na istočnoj obali Jadrana.

Nazočnost Normana, svakako postaje pogubna za razvoj Splita, Trogira, Biograda, Zadra i Nina. U najtežoj se situaciji ipak našla Venecija, kojoj su onemogućene pomorske i trgovačke veze a time i ugroženi njeni životni interesi. Stoga je razumljivo što Venecija početkom 1075. god. upućuje svoje brodovlje u Dalmaciju i uspijeva potisnuti Normane.

Već smo rekli da je nepoznata uloga hrvatskoga vladara u tim događanjima sve do Zvonimirova krunjenja. Može se pretpostaviti da on koristi tradicionalno prijateljstvo Svetoslavića s Venecijom te da uz dalmatinske gradove sudjeluje u protjerivanju Amica II. s naše obale. Nakon otklanjanja normanske dominacije Silvije se pri sklapanju ugovora s predstavnicima dalmatinskih gradova trijumfalno naziva duždom Venecije, Dalmacije i Hrvatske. Koliko je on stvarni gospodar Dalmacije a osobito Hrvatske, koju osim u intitulaciji u kasnijem tekstu izostavlja, nije moguće utvrditi.¹⁶ Međutim, daljnji razvoj zbivanja upućuje da se tu ne može govoriti o čvršćoj i trajnijoj vlasti. U prvome redu, iako je Venecija oslobodila Dalmaciju i Hrvatsku od Normana, Grgur VII. joj nije bio sklon. Jedan od razloga takva papina stava bio je vezan uz njezinu trajnu političku bliskost s Bizantom. Uz to, papu je posebno pogodio otpor koji je Venecija pružala provođenju crkvenih reformi. Taj sukob ubrzo dovodi do otvorene konfrontacije. Venecija pristaje uz njemačkoga proreformatorskog kralja Henrika IV, kojemu papa u veljači 1076. poriče pravo vladanja, poništava zakletvu vjernosti i izopćuje ga iz Crkve.¹⁷ U takvim prilikama vjerojatno dolazi do kontakata Rima s Hrvat-

The prolonged stay of the Normans on the Eastern Adriatic shore, after they had punished the Croats and their king Peter Krešimir IV, soon became an obstacle to the Dalmatian cities who had invited them. It seems that the Normans showed no intention of leaving the coast, from where they controlled navigation and trade on the Adriatic. Amicus had no place to return to. His demesnes had been occupied by Robert Guiscard immediately before he sailed off for the Croatian coast. Because Amicus had acted on his own, without the consent of his senior Robert, the latter was angrily awaiting his return.¹⁵ It would have been odd if Amicus II. had not, in this situation, tried to form a new state of his own on the Eastern Adriatic Coast.

The presence of the Normans, naturally, became fatal for the development of Split, Trogir, Biograd, Zadar and Nin. Venice, however, found herself in the most difficult position of all, her naval and trade links were endangered and therefore vital interests were at stake. It was therefore natural that early in 1075 Venice sent its navy to Dalmatia and succeeded in throwing the Normans back.

It has been said that the role of the Croatian ruler during these events remained obscure, until the coronation of Zvonimir. One can only suppose that he took advantage of the traditional friendship of the Svetoslav dynasty with Venice and that he took part together with the Dalmatian cities in evicting Amicus II. Having crushed the Norman domination, Sylvius, on signing the contract with the representatives of the Dalmatian cities, triumphantly calls himself the Doge of Venice, Dalmatia and Croatia. To what extent he was the real master of Dalmatia, and particularly Croatia, which, except for the intitulation, he omits later in the text, one cannot establish.¹⁶ Further development of the situation, however, allows us to conclude that in this case, one is not dealing with a stronger or more permanent rule. In the first place, in spite of the fact that Venice had freed Dalmatia and Croatia from the Normans, the Venetians were not in favour with Gregory VII. One of the reasons for the Pope's attitude was their constant political closeness to Byzantium. In addition, the Pope was particularly hurt by the refusal of Venice to comply with ecclesiastical reforms. Venice also sided with another adversary of the reforms, the German Emperor Henry IV, whom the Pope in February 1076 denied the right to rule, annulled his oath of fealty and excommunicated from the Church.¹⁷ Under these circumstances were realized the first contacts between Rome and the Croatian prince Zvonimir, who, ever since his war with the Istrian-Carniolan margrave and the Carantanians, both German vassals, was a proven adversary of Henry IV.

¹⁵ D. Preradović, Tko je bio zaslužniji hrvatskoga kralja Slavića, *Starohrvatska prosvjeta* II, br. 4, Knin 1896, str. 238.

¹⁶ Vidi bilj. 9; F. Šišić, *Priručnik izvora hrvatske historije*, Zagreb 1914, str. 264–265; J. Stipišić i M. Šamšalović, o. c. (n. 1), str. 137–139.

¹⁷ H. Jedin, *Velika povijest crkve* III/1, Zagreb 1971, str. 429.

LXXII
consilii sine tributo.
... debet
... Dalma
... ecclesie pre
... ab eodem.

in q̄ de regno 7 de regē dalmatie ita inter
cetera legit̄ **I**n noīe scē 7 individue tri
nitatis Anno dnice incarnationis. 66. lx. r. vi
idicē. xiiii. oense octob. Ego demetrius
qui summus nūcipos di grā chroatie
dalmatie q̄ dicit̄. a te dnice Gebizo ex aptice
sedis legatione dūi nri pp̄ 66. potestate eximius
in salontiana basilica scī pet̄. sinodalit̄. 7 coram
terris cler̄ 7 ppli electione. de chroatoy dalmatia
noy 7 nri regimine. p̄ uerillū. eisdem sc̄p̄
tū. 7 coronā inuestit̄ atq̄ constitut̄ nri t̄ dno
ueo spondeo 7 polliceor me iconmutabilē optenu
rū omnia q̄ in ita reuerenda inuigil sc̄tas vi
delicet. ut in om̄ibz 7 p̄ omnia aptice sedi fide
obseruē. 7 quicq̄ h̄ in regno tā aptice sedis q̄
sui legati sancerunt aut sancirunt. irremu
nabile custodia. uisita. excolā. eccles. defensionem
p̄mitte decime. omniū q̄ ad eccles. p̄ncipalium
paucior. existant. utte epoz p̄broy. diaconoy
subdiaconoy q̄ ut caste 7 regularē uiuant p̄
uideam. paupes. uiduas. atq̄ pupillos. p̄gram
pericula illicitā copiam destruens legitima co
tē. nullo sacerdotis q̄ b̄ndictione ostia. 7 osti
tata corūp̄ si p̄nitā. hominū uenatione co
tōtam. atq̄ i om̄ibz q̄ ad reuerendū statū
agruunt. dō auctore me equū exhibeam. dicit̄
corū q̄ bizantoy t̄butū meoy omniū osultu
p̄matuū scō. p. p̄ singlos annos in reuerēde
dn̄i de in ocesso regno psoluendos statuo. ut
p̄t me regnari h̄ idem p̄petuo seruent. annis
corrobore. atq̄ sancio. Dono nri. p̄. 9. x. x. x. atq̄
ostino aptice sedi. scī. 66. m̄m̄. ay. uranae.

uocabulū. ē omni suo thesauro. scilicet ē capsa
argentea. reliquas sc̄p̄ corpus eius h̄. 66. co
tinent. ē duabz crucibz. ē calice. 7 patena. cū
duabz coronis aureis gēnt̄ ornatis. ē cingli
oz rectu de argento. cū q̄ om̄ibz suis mobili
bz 7 immobilibz bonis. ut scī. p. legatū semp
sit ad hospitū. 7 omnino i potestate corū
h̄ t̄i ut̄posito tenore. ut ulli alii potestate
detur. h̄ omni temp̄e scī. p. sc̄. p̄p̄rū. 7 a me
meas q̄ successoribz defensū. atq̄ ab omni
homine libm̄. 7 securū. Cuiusq̄q̄ aut au
dacia temerario ausu p̄fatu monū ex assu
nato thesauro p̄uauit terribile illa uictis
uictē q̄m diabolus ē suis anglis audiat̄ ē au
dit. Preterea ē dno seruire regnare sit. utte h̄. p.
7 dūi nri pp̄ 66. atq̄ p̄t se sc̄lutoy in aptice sede
nri tuis manibz om̄it̄. 7 om̄itendo nri fide
litate facinorato stabiliō. Ego inq̄m demetrius
q̄ summus di grā aptice sedis dono Rex. ab
hac hora in antea scō. p. 7 dno meo. pp̄ 66. su
is q̄ successoribz canonice uirtutibz. ero fidelis.
7 ut ip̄e siue p̄t cū futuri pontifices siue lega
ti eoz utta. aut mēbra ponit. aut capiantur
neq̄ in consilio neq̄ in scō ero. 7 osiliū qd̄ in
credidit̄. ad illoz dapnū facient ulli int̄
mabo. Regnū aut̄ qd̄ in p̄ manu tuam don
ne Gebizo traotur fidelit̄ retinebo. 7 illud su
ū q̄ ut aptice sedi aliq̄ ingemo aliq̄n si sub
it̄am. dn̄m meū pp̄ 66. 7 suos successores. at
q̄ legatos si in meā potestate uiuunt. honori
fice suscipiam. 7 honeste utabo. 7 remittam.
7 unēq̄ me uiuunt p̄ ut potō est simpli
at̄ q̄ seruā.

Tributum

LXXII

In nomine sancte et indiuidue trinitatis. Anno domini incarnationis MLXXVI, indictione XIII, mense octobri. Ego Demetrius, qui et Suinimir nuncupor, dei gratia Chroatie Dalmatieque dux, a te, domine Gebizo, ex apostolice sedis legatione domini nostri pape Gregorii potestatem optinens in Salonitana basilica sancti Petri sinodali et concordi totius cleri et populi electione de Chroatorum Dalmatinorumque regni regimine per uexillum, ense, sceptrum et coronam inuestitus atque constitutus rex, tibi deuoueo, spondeo et polliceor me incommutabiliter completurum omnia, que mihi tua reuerenda iniungit sanctitas, uidelicet ut in omnibus et per omnia apostolice sedi fidem obseruem; et quicquid hoc in regno tam apostolica sedes quam sui legati sanxerunt aut sanxerint, irreuincibiliter custodiam, iustitiam excolam, ecclesias defendam, primitie, decime omniumque ad ecclesias pertinentium procurator existam; uite episcoporum, presbiterorum, diaconorum, subdiaconorumque, ut caste et regulariter uiuant, prouideam; pauperes, uiduas atque pupillos protegam; parentele illicitam copulam destruens legitimam dotem anulo sacerdotisque benedictione constituam et constitutam corrumpi non permittam; hominum uenditionem contradicam atque in omnibus, que ad rectitudinis statum congruunt, deo auctore me equum exhibeam. Ducentorum quoque bizantium tributum meorum omnium consultu primatum (!) sancio P. per singulos annos in resurrectione domini de mihi concessio regno persoluendo statuo; et ut post me regnaturi hoc idem perpetuo seruent, censeo, corrobora atque sanxio. Dono insuper, concedo atque confirmo apostolice sedi sancti Gregorii monasterium, cui Urana est uocabulum, cum omni suo thesauro, scilicet cum capsula argentea reliquias sacri corporis eiusdem beati Gregorii continente, cum duabus crucibus, cum calice et patena, cum duabus coronis aureis, gemmis ornatis, cum euangeliorum textu de argento cumque omnibus suis mobilibus et immobilibus bonis, ut sancti P. legatis semper sit ad hospitium et omnino in potestate eorum, hoc tamen interposito tenore, ut nulli alii potestati detur, sed omni tempore sancti P. sit proprium, et a me meisque successoribus defensum atque ab omni homine liberum et securum. Cuiuscumque autem audacia temerario ausu prefatum monasterium ex assignato thesauro priuauerit, terribilem illam iudicis uocem, quam diabolus cum suis angelis auditorus est, audiat. Preterea, cum deo seruire regnare sit, uice beati P. et domini nostri pape Gregorii atque post se sessurorum in apostolica sede me tuis manibus committo et committendo hanc fidelitatem sacramento stabilio: Ego, inquam, Demetrius, qui et Suinimir, dei gratia et apostolice sedis dono rex ab

U ime svetog i nerazdjeljivog Trojstva. Godine Gospodnjeg utjelovljenja MLXXVI, indikcije XIV. mjeseca listopada.

Ja Demetrije koji se zovem i Zvonimir, milošću božjom knez Hrvatske i Dalmacije, kojega si ti, gospodine Gebizone, pošto si kao poslanik apostolske stolice primio vlast od gospodina našeg pape Grgura, u salonitanskoj crkvi Sv. Petra, nakon zajedničkog i složnog izbora čitavog svećenstva i naroda, zastavom, mačem, žezlom i krunom uveo u upravu kraljevstva i postavio za kralja – tebi se zavjetujem, obećavam i obričem da ću stalno ispunjavati sve što mi njegova časna svetost (tj. papa) naloži. To jest da ću u svemu i po svemu čuvati vjernost prema apostolskoj stolici; i što god su u ovom kraljevstvu tako apostolska stolica kako i njezini poslanici odredili ili će odrediti, to ću nepromjenjivo čuvati. Poštovat ću pravdu (i) braniti crkve; pobrinut ću se za prvine, desetine i sve ono što pripada crkvi; brinut ću se za živote biskupa, svećenika, đakona i podđakona da pobožno i pravilno žive. Zaštićivat ću siromahe, udovice i siročad, i poništavajući nedopuštenu vezu među rođacima, ustanovit ću zakonito vjenčanje s prstenom i svećeničkim blagoslovom, a ustanovljeni brak neću dopustiti da se izopači. Protivit ću se prodaji ljudi i uz pomoć ću se božju pokazati pravedan u svemu što je u skladu s pravdom. Posavjetovavši se sa svim svojim prvacima, određujem da se za predano mi kraljevstvo svake godine na Uskrs plaća sv. Petru tribut od 200 bizantskih zlatnika te zapovijedam, utvrđujem i potvrđujem da to isto za vječno obdržavaju i oni koji će nakon mene kraljevati.

Osim toga, dajem, predajem i potvrđujem apostolskoj stolici samostan sv. Grgura koji se zove Vrana sa svim njegovim blagom, to jest sa srebrnom kutijom koja sadrži moći svetog tijela istog blaženog Grgura, dva križa, kalež i pliticu, dvije zlatne krune ukrašene dragim kamenjem, evanđelje okovano srebrom, sa svima njegovim pokretnim (stvarima) i nepokretnim dobrima neka bude za vječno gostinjac poslanicima sv. Petra i u njihovoj potpunoj vlasti; ali uz uvjet da se (samostan) ne preda ni jednoj drugoj vlasti, nego da za sva vremena bude od svakog tereta slobodan i oslobođen (i) vlasništvo sv. Petra koje ću braniti ja i moji nasljednici.

Osim toga, budući da služiti Bogu znači isto što i kraljevati, prepuštam se i predajem umjesto blaženom Petru i gospodinu našem papi Grguru i njegovim nasljednicima na apostolskoj stolici, u tvoje ruke (gospodine Gebizone).

Ovo vazalstvo učvršćujem zakletvom: ja, ponavljam, Demetrije koji se zovem i Zvonimir, po milosti božjoj i darom apostolske stolice kralj, bit ću od ovog časa

hac hora in antea, sancto P. et domino meo pape Gregorio suisque successoribus canonice intransibus ero fidelis. Et ut ipse siue post eum futuri pontifices siue legati eorum uitam aut membra perdant aut capiantur, neque in consilio neque in facto ero; et consilium, quod mihi crediderint, ad illorum dampnum scienter nulli intinabo. Regnum autem, quod mihi per manum tuam, donne (!) Gebizo, traditur, fideliter retinebo et illud suumque ius apostolice sedi aliquo ingenio aliquando non subtraham. Dominum meum papam Gregorium et suos successores atque legatos, si in meam potestatem uenerint, honorifice suscipiam et honeste tractabo et remittam; et undecumque me inuitauerint, prout potero, eis simpliciterque seruiam.

unaprijed vazal sv. Petra i svog gospodara pape Grgura i njegovih zakonito izabranih nasljednika. Neću pomagati ni savjetom ni djelom (one) koji budu radili na tome da se sam papa, njegovi budući nasljednici ili poslanici ubiju, rane ili zatvore. I nikome neću svjesno odati na njihovu štetu namjere koje mi povjere. A kraljevstvo koje mi ti, gospodine Gebizone svojom rukom predaješ vjerno ću zadržati i nikad neću nipošto oteti apostolskoj stolici ono vrhovno pravo (nad njim koje ona ima). Dođu li moj gospodar papa Grgur i njegovi nasljednici i poslanici u moju državu, s poštovanjem ću ih primiti, časno s njima postupati i ispratiti ih. I odakle god me pozovu, iskreno ću im, kako budem mogao, služiti.

1075, početak listopada / *Beginning of October*
ZAVJERNICA KRALJA DMITRA ZVONIMIRA PRIGODOM KRUNJENJA U CRKVI SV. PETRA U SOLINU / *THE OATH OF KING DEMETRIUS ZVONIMIR AT HIS CORONATION IN THE CHURCH OF ST. PETER IN SOLIN (SALONA)*
(*Bibliotheca apostolica Vaticana, cod. lat. 8486 I, fol. 97-98*)

skim prvakom Zvonimirom, koji je još iz rata s istarsko-kranjskim markgrofom i Karantancima, dakle njemačkim podložnicima, osvjedočeni protivnik Henrika IV.

Upravo za Grgura VII. papinstvo, uz svoj vjerski ugled, postaje i jaki politički čimbenik. Širenje »teokratske misli« kojom Crkva obuhvaća sve pa i državnu vlast, a papu izdiže iznad cara i kraljevâ, izaziva otpor i sukob s onim vladarima koji pokušavaju zadržati svoju svjetovnu dominaciju, ali nailazi na sljedbenike među novoustoličenim kraljevima koji u tome crkvenom kanonu ispravno uočavaju samo želju za nominalnom vlašću Rima. »Teokratske misli« ne prijete nikakvom neposrednom opasnošću teritorijalnoj neovisnosti njihovih država dok je papin utjecaj velika garancija međunarodnoga priznanja njihove vlasti i sigurnosti teritorija kojom vladaju.

Uočivši te prednosti Zvonimir se, kao prije i Branimir, utječe papinoj brizi. Položivši vazalnu zakletvu on steče moćna zaštitnika te ojača međunarodni položaj svoje države. Papin poslanik Gebizon ustoliči ga, 9. listopada 875, za kralja Hrvatske i Dalmacije u

Under Gregory VII. the papacy, besides being a religious authority became a strong political factor. The spreading of »theocratic thought«, by which the Church encompasses everything, even secular power, and raises the Pope above Emperor and kings, met with resistance and caused confrontation with those rulers who tried to keep their secular domination. On the other hand, it found followers among the newly installed kings, who, according to this ecclesiastical canon correctly realized that Rome only wanted nominal power. »Theocratic thought« was never an immediate danger to the territorial independence of their states, while the Pope's influence offered a great guarantee of international acknowledgement of their power and the security of the territories over which they ruled.

Realizing these advantages Zvonimir, like Branimir before him, sought the Pope's protection. By swearing an oath of fealty, he acquired a mighty protector and strengthened the international position of his state. He was enthroned by the Pope's envoy Gebizon on October 9, 1075, as King of Croatia and Dalmatia in the

crkvi Sv. Petra u Solinu, predavši mu tom prigodom vladarske atribute (*insignia*) kojima ga je obdario papa Grgur VII.

Nakon kneza Branimira, čija je vlast i država bila priznata i javno blagoslovljena 21. svibnja 879. godine u crkvi Sv. Petra u Rimu,¹⁸ Zvonimir je drugi hrvatski vladar kojega zajamčeno priznaje Sveta Stolica i prvi okrunjeni hrvatski kralj kojemu papa dodjeljuje vladarske oznake – zastavu, mač, žezlo i krunu.

Tekst Zvonimirove krunidbene zakletve najdragocjeniji je izvor ne samo za toga vladara nego i za proučavanje seniorsko-vazalnih odnosa druge polovice XI. stoljeća.¹⁹

Zvonimir je, zaklevši se papi, njegovom pomoću pod svoju vlast okupio hrvatske zemlje i dalmatinske gradove. Za simbolični godišnji tribut (200 zlatnika) i posjed vranskoga samostana, on postaje kraljem Hrvata i Dalmatinaca, na tome prijestolju zaštićen papinim autoritetom. Što god se poduzelo protiv njega, kojega je Apostolska Vlast postavila za kralja, poduzima se protiv Apostolske Stolice. U skladu s tim načelom papa intervenira i opominje istarskoga grofa Vecelina (4. listopada 1079) kada on pokušava napasti Zvonimirovo područje i to najvjerojatnije Dalmaciju.²⁰

Papino pismo upućeno Vecelinu, vjerojatnome vazalu istarsko-kranjskoga markgrofa, nepobitno je svjedočanstvo da je Zvonimir vladao kvarnerskim Primorjem i otocima. »Naš kralj« se slavi i u Osorskom Exsultetu,²¹ nastalu oko 1081. godine. Bašćanska ploča s otoka Krka,²² koja je napisana oko 1100. god., bjelodan je dokaz Zvonimirove vlasti nad tim područjem.

Zakletvom Grguru VII. i njegovim nasljednicima, Zvonimir prihvaća i obvezu da će iskreno, kako bude mogao, služiti Apostolskoj Stolici, kada bude pozvan. Dato obećanje prisiljava ga uključiti se u normansko-bizantski rat, koji je izbio nakon zbacivanja bizantskoga cara Mihajla VII, s kojim je papa bio u dobrim odnosima. Pomirivši se s normanskim vojvodom Robertom Guiscardom, vjernim prijate-

church of St. Peter's in Salona. On this occasion he was presented with royal insignia, sent to him by the Pope.

After duke Branimir, whose power and state were acknowledged and publicly blessed on May 21, 879 in St. Peter's in Rome,¹⁸ Zvonimir was the second Croatian ruler to be firmly acknowledged by the Holy See and the very first Croatian king to be presented with royal insignia – the banner, the sword, the sceptre and the crown – by the Pope.

The text of Zvonimir's coronation oath is one of the most valuable sources not only for this ruler, but for the study of the senior-vassal relationship in the second half of the 11th century.¹⁹

Zvonimir, by swearing fealty to the Pope, with his help unified Croatian lands and Dalmatian cities under his power. For a symbolical yearly tribute (200 gold coins) and the possession of the monastery of Vrana, he became King of the Croats and the Dalmatians, protected on his throne by Papal authority. Whatever was undertaken against him, one installed as king by the Apostolic Power, was undertaken against the Apostolic See. In accordance with this principle the Pope intervened and warned the Istrian count Vecelinus (October 4, 1079) when he tried to attack Zvonimir's land, most probably Dalmatia.²⁰

The papal letter addressed to Vecelinus, probably a vassal of the Istrian-Carniolan margrave, is undisputed testimony that Zvonimir reigned over the Quarnero coastland and the islands. »Our King« is celebrated in the Exsultet from Osor,²¹ written around 1081. The inscription from Baška on the island of Krk,²² written around 1100, is obvious proof of Zvonimir's power over this region.

By his oath to Gregory VII. and his successors, Zvonimir also undertook the obligation sincerely, if called upon to do so, to serve the Apostolic See. This promise forced him to take part in the Normano-Byzantine war, which had broken out after the dethroning of the Byzantine emperor Michael VII, who had good relations with the Pope. Having made peace with the Norman duke Robert Guiscard, a true friend of the deposed Byzantine emperor, the Pope began to prepare

¹⁸ M. Zekan, *Branimirova Hrvatska u pismima pape Ivana VIII*, Split 1989.

¹⁹ J. Stipišić i M. Šamšalović, o. c. (n. 1), str. 139–141; N. Klaić, *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine*, Zagreb 1972, str. 68–69.

²⁰ F. Rački, o. c. (n. 3), str. 124; F. Šišić, o. c. (n. 4), str. 273–274; J. Stipišić i M. Šamšalović, o. c. (n. 1), str. 171; N. Klaić, o. c. (n. 3), str. 69–70.

²¹ V. Novak, Neiskorišćavana kategorija dalmatinskih historijskih izvora od VII–XII stoljeća, *Radovi Instituta JAZU u Zadru* 3, Zagreb 1957, str. 47–48.

²² *Bašćanska ploča I. i II*, Zagreb – Krk – Rijeka 1988.

...de reum appensione auctum sigilli magu rotund am cordata circa ...
...quendam adum laudis supplicium ...
...nobilissimum ...
...et in firmissima possessionem ...
...in meo regali districtu ...
...in memoratis massariis ...
...villam et terram monasterii ...
...et regni archiepiscopi ...
...et in villa ...
...in villa ...
...et in villa ...
...in villa ...
...in villa ...

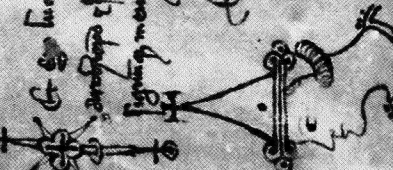
...nobilissimum ...
...et in firmissima possessionem ...
...in meo regali districtu ...
...in memoratis massariis ...
...villam et terram monasterii ...
...et regni archiepiscopi ...
...et in villa ...
...in villa ...
...in villa ...

¶ Et de ...
...
...

...
...
...
...
...

¶ Johannes ...
...
...
...

...
...
...
...
...

In nomine [sancte] et indiuidue trinitatis. Anno scilicet ab incarnatione domini millesimo septuagesimo octauo, die XVI mensis aprelis, indictione prima. Ego siquidem Suinimir, Chroatorum atque Dalmatinorum rex, cupiens ardentissime iura et bona ecclesie gloriosissimorum martirum Dompnii, Anestagii recuperare et ampliare pro posse ob ipsorum martirum reurentiam, quorum precibus meritis spero ante eterni iudicis examen munere adiuuari, et instantissimam petitionem venerabilis patris mei spiritualis Laurentii archiepiscopi et multorum nobilium suorum ciuium de Spalleteo, meorum dilectorum fidelium, qui una cum eodem eorum presule mihi grauem querelam exposuerunt, quod propter copiam diffusam animalium ipsorum ciuium et hominum ac villarum eiusdem archiepiscopi et ecclesie sue pascuas sufficientes habere nequibant libere in meo regali districtu, eo quod homines et villani vicini villarum ecclesie memorate molestabant et perturbabant ciues predictos et homines ac villanos ipsius archiepiscopi pascuis pro predictis contra priuilegia donationum ac confirmationum progenitorum meorum, presertim villarum atque terrarum Serennine, Gothe, Tugare, Osiçi, Debrîç, Dlançoçe, Vallari et Cremene, que posite sunt infra montes Massari, nec non villarum et terrarum sancti Georgii de Putalo: Cosiçe, Lasany, Ostrogh, Biachy cum tota monitione castri Albona, Radosichy et Sminne, que site sunt circha montes, in montibus et sub montibus Dubraue, ac etiam villarum et terrarum Stoleç in Cetina, Sudumschiçe in Cleuna, ecclesiarum [sancti Mo]lysy, sancti Stephani, sancte Ma ..., sancti Petri de Clobuceç et a[liarum] villarum et terrarum memorate ecclesie Spalletensis. Quas quidem villas atque terras et ecclesias cum omnibus suis pertinentiis ... animarum suarum donauerunt ecclesie Spalle-

tensi, et ego confirmaui et confirmo tibi predicto archiepiscopo tuisque successoribus et ecclesie prenotate ac ex noua donatione concedo imperpetuum. Et ideo uolo ac donatione perpetua, quod tu et tui successores hominesque tui et villani villarum et terrarum dictarum ac eciam ciues tui Spalletenses habeant potestatem et libertatem pascendi et adaquandi uestra cuncta animalia in districtu meo in pascuis et locis contiguis ac vicinis villarum et terrarum predictarum ecclesie Spalletensis sine contradictione uel turbatione alicuius persone, et presertim in Bosiline, meo regali territorio, absque decimatione seu colecta aliqua, preter decimas, quas per omnia loca prenotata ex mea concessione et meorum antecessorum colligere debet integre et exigere idem archiepiscopus et sui successores sine contradictione temporibus perpetuis, ita tamen quod predicta omnia tu et tui successores et ecclesia Spalletensis possideant pacifice et quiete. Si quis uero huic donationi ac confirmationi mee contrarius existerit, irratum habeat trinum et vnum deum et maledictionem trecentorum decem et octo patrum et aliorum sanctorum incurrat et cum Iuda proditore dampnetur eterno supplicio atque LX libras auri persoluat ac componat, quarum medietas regali inferatur fisco, altera autem pro thesauro prefate ecclesie Spalletensis. Acta sunt hec ante noticiam horum testium videlicet Gregorii, venerabilis episcopi Chroatensis, Iohannis, abbatis çenobii sancti Bartholomei, Addam, iuppani Nonensis, Stresegne Breberestiti, Dessimiri Corbaustuci, Dominici, Iadrensis sacerdotis, et Stephani, cappe[llani] sancti Nicholay, et aliorum multorum. In quorum omnium testimonium et memoriam perpetuam presentis priuilegii paginam mei sigilli carateris (!) appensione feci muniri.

1078, 16. travanj / 16 April
KRALJ ZVONIMIR POKLANJA POSJEDE
SPLITSKOJ CRKVI / KING ZVONIMIR'S DEED
OF ESTATES TO THE SPLIT CHURCH
(Riznica katedrale, Split)

† In Christi nomine. Stephanus ego, nutu dei Chroato [rum et Dalmatorum rex,] huius paginis seriem uel dictaminis causam cunctis nostri regni conprouincialibus ad fut ... s gratia notare his studui scriptis. Cum igitur omnipotentis dei pietas me sua clementia p[atrum], auum proauumque solio [nostro r]egio omnibus Chroatie et Dalmatie nobilibus collaudantibus exaltauerit honore, undique un[iuersa] nobilitas seu exigui populi manus ac ceteri ecclesiarum cenobiorumque rectores [u]el [retroactis pro] causis [et] confirmatio[nis] ... arum uel gratia comunis nostri regni utilitatis ad nostram, ut moris est o[mnibus] imperantibus, confluere [ce]perunt. Itaque mater et procu[ratri]x sanctimonialium Spalatini cenobii sancti uidelicet Benedicti m ... inter hos nostri presentia una cum quibusdam suis sororibus quoddam scriptum a nuper rege defuncto Suinimiro concessum sibi hoc ad opus sui cenobii de quodam territorio regali, quod in loco, qui dicitur Lasani, habetur, secum deferens in die natiuitatis sancte dei ge[nit]ricis et uirginis Marie se medium statuit. Et hoc idcirco e ... at ut quem ammodum a memorato rege illud donationis scriptum habebatur ratum atque firmatum pari modo immo meliori a nostra regali dignitate cum nostri impressione sigilli robarari (!) nec non perpetim deberet firmari. Quo cognito tum illarum precibus flexi, tum nostorum nobilium consilio suffulti, quod postulauerant, adimpleri illis precepimus. Igitur memo-

ratum territorium iam dicto in loco inconcussum perpetualiter atque inuiolatum ad opus prescripti monasterii cum terris, quod Pustiça nominatur, firmamus, ita quidem, ut nostrorum successorum [n]ul[us] uel cuiuslibet persona magna uel parua nullo modo his nostris firmationibus et sigilli impressioni contraire debeat. Quod si, quod absit, aliud aliquis agere temptauerit et prenominatam domus (!) dei his r[ebus] disuestire uoluerit, trinum et unum deum habeat iratum et CCC^{torum} X et VIII sanctorum patrum consequatur maledictionem [et] cum Iuda traditore in inferno mancipetur. Actum est hoc apud castrum Sibinico in die prefate sollempnitatis ante notitiam horum testimoniorum: in primis Laurenti archiepiscopi, Iohannis, Tragurini episcopi, Petri, Spalatini archidiaconi, presbiteri Petri Spalatini, Iacobi Morstici, [Lu]bimiri [t]epçi, Stresigna Breberistici. Uiseni Zetinstiçi Dragoslai Sagorstici, Uratina Polstici, Osrina Dridi[stici], [Desimiri ubrusari] ... uone .. s ... cici, Tole ... epkiza ac ceterorum [nostrorum] nobilium. Ad hec quoque [causa diuini amo]ris a parte nostri sibi concessimus perpetim Salone molendinum similiter et starea, que est propria nostra ... testibus confirmantibus. Quibus eis omnibus legatum iupanum Zentene Uisenum uidelicet ...

ŠIBENIK, 1089, 8. rujan / 8 September
KRALJ STJEPAN II. POTVRDUJE DAROVNICU KRALJA ZVONIMIRA / KING STEPHANUS II CONFIRMS THE GIFTS OF KING ZVONIMIR
(Arhiv Hrvatske, doc. ant. 11)

ljem detroniziranoga bizantskoga cara, papa od 1080. god. priprema vojnu protiv novoga cara Aleksija I. Komnena, nadajući se da će u novonastaloj prilici Istočnoj Crkvi uspjeti nametnuti svoju vlast. U tome vojnom savezu svoje mjesto nalaze i pomorske snage Zvonimirove Hrvatske.²³ Na uključenje u sukob Zvonimir je bio, osim podložnosti (zakletvom) papi, prisiljen i činjenicom što se na bizantskoj strani našla Venecija koja se nikako nije mogla pomiriti s hrvatskom prevlašću na jadranskome moru i političkom jedinstvenošću hrvatskoga i dalmatinskoga područja.

Normansko-hrvatska vojska i brodogradnja konačno su uspjeli uništiti mletačku mornaricu u bici kod Krfa 1084. godine. Smrt pape Gregora VII. a potom i Roberta Guiscarda (oba 1085) utjecala je na prekid daljnjih sukoba i ostvarenje te konačne pobjede. Iako je bizantski car te iste godine obdario mletačkoga vladara, na njegovo traženje, naslovom »dužd Dalmacije i Hrvatske«,²⁴ tim područjem i dalje suvereno vlada hrvatski kralj Dmitar Zvonimir. U darovnici od 8. listopada 1087. godine, izdatoj u Kninu, on je još uvijek »*rex Croatiae Dalmatiae*«. ²⁵ To je istodobno posljednji dokument koji izdaje zadnji veliki hrvatski vladar. Na temelju darovnice od 8. rujna 1089. god., koju je izdao kralj Stjepan II, pošto je napustio samostan i preuzeo prijestolje, a u kojoj se poziva na »*nedavno preminulog kralja Zvonimira*«, 1089. godina se uzima kao godina njegove smrti.

Pitanje načina smrti hrvatskoga kralja Dmitra Zvonimira jedno je od najkontroverznijih u hrvatskoj povijesnoj znanosti. Ono je izazivalo mnogobrojne rasprave i urodilo obilnom literaturom. Dva su polazna stajališta: da je kralj umro naravnom smrću ili da je ubijen. Budući da je ta dilema još uvijek otvorena, iznijet ću temeljna polazišta jedne i druge teze. Pretpostavka o nasilnoj smrti kralja Zvonimira oslanjala se na legendu da su »*sramotni i nevirni Hrvati*« ubili svoga kralja u mjestu »*Petih Crikvah u Kosovi*«, protiveći se njegovu pozivu da, po papinu nalogu, krenu u križarski rat.²⁶

for a campaign against the new emperor Alexius I. Comnenus in 1080, hoping that he would be able to impose his power over the Eastern Church in the newly created situation. The naval forces of Zvonimir's Croatia found a place in this military alliance.²³ Zvonimir was obliged to become involved in this confrontation not only because of his fealty to the Pope, but also forced by the fact that Venice, who could never be reconciled to the idea of Croatian predominance on the Adriatic Sea and the political unity of the Croatian and Dalmatian regions, found itself on the Byzantine side.

*The Normano-Croatian army and navy finally succeeded in destroying the Venetian fleet in the battle at Corfu in 1084. The deaths of Pope Gregory VII. and later, that of Robert Guiscard (both died in 1085) interrupted any further confrontation and the realization of final victory. In spite of the granting of the title »Doge of Dalmatia and Croatia« to the Venetian ruler by the Byzantine Emperor,²⁴ these parts continued to be ruled by the sovereign Croatian king Demetrius Zvonimir. In his deed of donation of October 8, 1087, issued at Knin, he is still »*rex Croatiae Dalmatiae*«. ²⁵ This is the final document issued by this last great Croatian ruler. 1089 is considered to be the year of his death, based upon the donation made on September 8, 1089 by king Stephen II, after he had left the monastery and succeeded to the throne, in which he refers to the »recently deceased king Zvonimir«.*

How Demetrius Zvonimir met his death is one of the most controversial questions of Croatian history. It has given rise to many treatises and has brought forth a very opulent literature. There are two main initial standpoints growing out of whether the king died a natural death, or was assassinated. The dilemma is still open ended and I shall discuss the basic arguments of both.

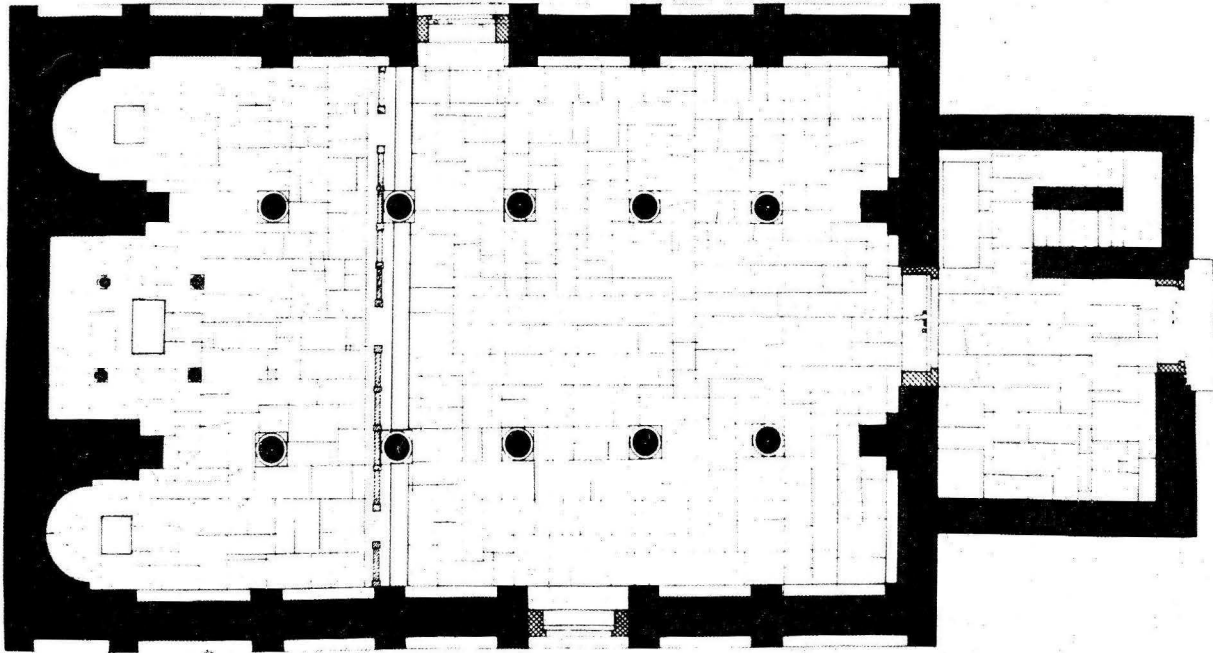
The theory of the unnatural death of king Zvonimir was based on the legend by which the »ignominious and disloyal Croats« killed their king at a site called »Five Churches at Kosova«, refusing to follow his call to go on a Crusade, according to the Pope's orders.²⁶

²³ F. Rački, o. c. (n. 3), str. 458.

²⁴ F. Rački, o. c. (n. 3), str. 459.

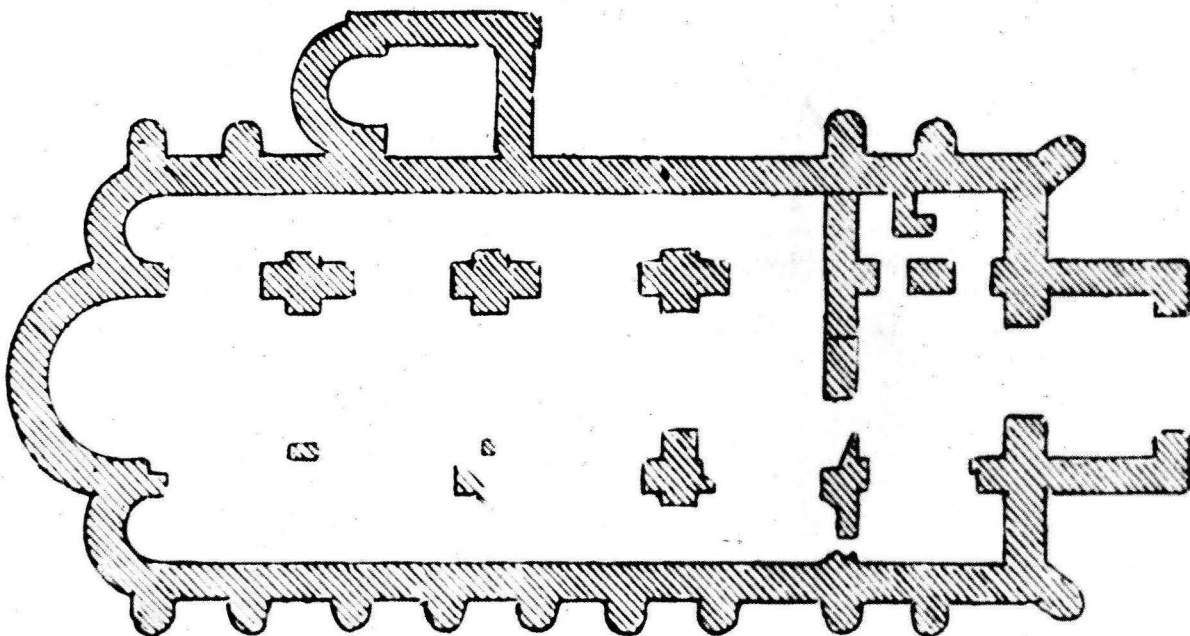
²⁵ J. Stipišić i M. Šamšalović, o. c. (n. 1), str. 187.

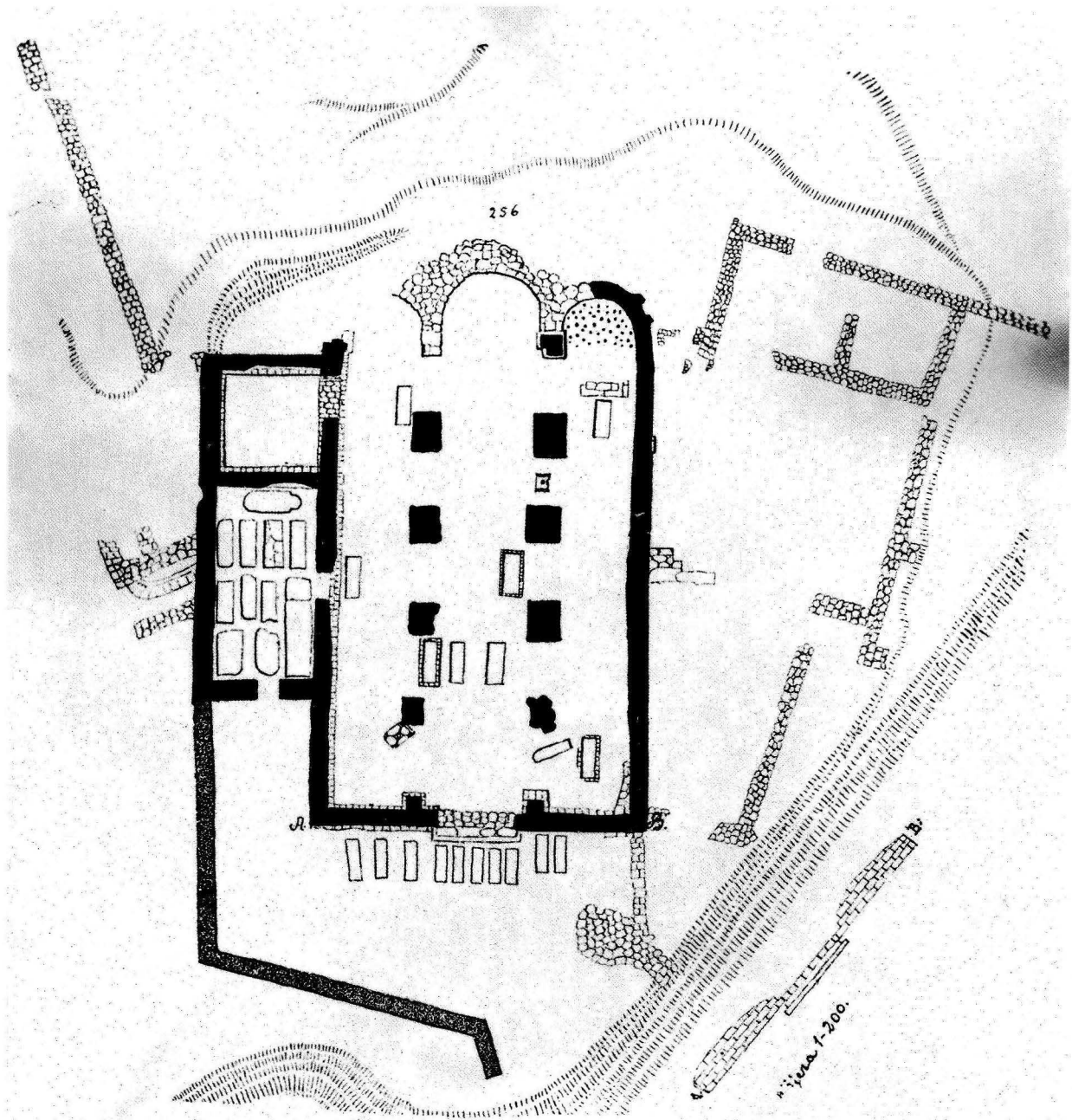
²⁶ F. Šišić, O smrti hrvatskog kralja Zvonimira, *Vjesnik hrvatskoga arheološkoga društva VIII*, Zagreb 1905, str. 1–29; Isti, *Ljetopis Popa Dukljanina*, Beograd – Zagreb 1928; V. Mošin, *Ljetopis Popa Dukljanina*, Zagreb 1950; S. Gunjača, Kako i gdje je svršio hrvatski kralj Dimitrije Zvonimir s dodatkom o grobu kralja Zvonimira na Kapitulju kod Knina, *Rad JAZU* 288, Zagreb 1952, str. 236–255.

SOLIN – ŠUPLJA CRKVA, Sv. Petar i Mojsije – krunidbena bazilika kralja Zvonimira / *S. Peter and Moses – The Coronation Basilica of King Zvonimir*

BISKUPIJA – STUPOVI, crkva Sv. Cecilije – mjesto održavanja sabora / *Church of St. Cecilia – site of the parliament meeting*

KNIN – KAPITUL, crkva Sv. Bartola – mjesto pri-
vremene sahrane kralja Zvonimira / *Church of St.*
Bartholomew – site of temporary burial of King Zvo-
nimir

Ta vijest, preuzeta iz Dodatka hrvatske redakcije Ljetopisa popa Dukljanina, nastala je najranije u XIV. stoljeću. Taj podatak je unesen i u ugarsko-poljsku kroniku²⁷ te u XVI. stoljeću u »Chronicon breve regni Croatiae« I. Tomašića²⁸ kao i u djelo »Historia salonitanorum pontificum«.²⁹

Novija analiza djela »Historia salonitanorum pontificum« pretpostavlja da je to ustvari koncept konačne redakcije »Historiae salonitanae« splitskoga Arcidakona Tome (1200–1268),³⁰ kronološki je pretpostavljajući Dodatku hrvatske redakcije Ljetopisa popa Dukljanina. Arheološka istraživanja su potvrdila postojanje »Petih Crikvah u Kosovi« u selu Biskupiji kraj Knina.

Jedna od »Petih Crikvah u Kosovi« nalazi se na dominantnome brežuljku u polju Kosovo. Karakteristični građevinski elementi obliha kontrafora kao i dekorativni namještaj unutrašnjosti crkve određuje njezin nastanak u IX. stoljeće.

Očuvani epigrafički ulomak (SANCTA)E · CEC (ILIAE) i toponim (Cecela) u njezinoj neposrednoj blizini potvrdili su vijest iz Tomašićeve kronike da se zborovanje održalo »iuxta ecclesiam sanctae Ceciliae« i poslužili su kao argument o lociranju sabora iz 1089. god. na tome mjestu.³¹ Ista kronika tvrdi da je sabor završio ubojstvom kralja Zvonimira koji je poslije pogibije pokopan »in capitulo thininiensi, in ecclesia sancti Bartholomei ante altare magnum.«

Na Kapitolu kraj Knina, provedena su prva organizirana arheološka iskopavanja starohrvatske spomeničke baštine. Ruševine crkvenih građevina bile su netaknute sve do probijanja usjeka željezničke pruge 1885. godine.

Djelomično izvršena istraživanja dala su izuzetno važan spomenički materijal (natpisne ploče s imenima knezova Svetoslava !/?/ i Držislava) starohrvatskoga razdoblja datiran u X. stoljeće. Početkom XIII. stoljeća gradi se nova velika bazilika.³²

This information comes from the Annex to the Croatian redaction of the Chronicle of the Priest of Duklja (Ljetopis popa Dukljanina), written at earliest in the 14th century. The detail was included in the Hungaro-Polish Chronicle²⁷ and in the 17th century in the Chronicon breve regni Croatiae by I. Tomašić,²⁸ as well as the work Historia salonitanorum pontificum.²⁹

The most recent analysis of the work Historia salonitanorum pontificum supposes that it is in fact the draft of the final redaction of Historia salonitana by Thomas the Archdeacon of Split (1200–1268),³⁰ by being chronologically placed before the Annex of the Croatian version of the Chronicle of the Priest of Duklja. Archaeological excavations have confirmed the existence of five churches in the village of Biskupija near Knin.

One of the »Five churches at Kosova« is situated on a dominating hill in the valley of Kosovo. Such characteristic architectural elements as rounded buttresses and the decorative furniture of the interior of the church date its construction to the 9th century.

A preserved architectural fragment (SANCTA)E. CEC (ILIAE) and the toponym (Cecela) in its immediate vicinity have confirmed the information from Tomašić's chronicle that the meeting took place »iuxta ecclesiam sanctae Ceciliae« and have served as an argument for locating the meeting of the diet of 1089 at this site.³¹ The same chronicle confirms that the diet ended with the assassination of king Zvonimir, who was then, for the time being, buried »in capitulo thininiensi, in ecclesia sancti Bartholomei ante altare magnum«.

The very first organized archaeological excavations of any of the Early Croatian heritage were at Kapitul near Knin. The ruins of church buildings were untouched until the making of a railway cutting in 1885.

These excavations, only partly carried out, produced monuments of exceptional importance (slabs bearing the names of Svetoslav !/?/ and Držislav) from the Early Croatian period, dated to the 10th century A.D. A spacious basilica had been built early in the 13th century.³²

²⁷ F. Šišić, o. c. (n. 26), str. 27–28; N. Radojčić, Legenda o smrti hrvatskoga kralja Dimitrija Zvonimira, Glas SKA 171, Beograd 1936; S. Gunjača, o. c. (n. 26), str. 264–271.

²⁸ S. Gunjača, o. c. (n. 26), str. 255–264.

²⁹ N. Klaić, Historia Salonitana Maior, Beograd 1967.

³⁰ S. Gunjača, o. c. (n. 26), str. 206–236; Isti, Historia Salonitana maior, Rad JAZU 283, Zagreb 1951; Isti, Ispravci i dopune starijoj hrvatskoj historiji I, Zagreb 1951.

³¹ S. Gunjača, o. c. (n. 12), Zagreb 1975, str. 228–233; Isti, Ostaci starohrvatske crkve sv. Cecilije na Stupovima u Biskupiji kod Knina, Starohrvatska prosvjeta 5, Zagreb 1956, str. 65–128; Isti, o. c. (n. 26), str. 286–297.

³² Č. M. Iveković, Kapitul kraj Knina, Starohrvatska prosvjeta I, br. 3–4, Zagreb – Knin 1927, str. 252; T. Burić, Ranosrednjovjekovna skulptura s Kapitula, Starohrvatska prosvjeta 18, Split 1989 (u tisku).

BISKUPIJA – STUPOVI, crkva Sv. Cecilije / Church of St. Cecilia

Blizina Kapitula u odnosu na Biskupiju – Stupove, gdje se nalazila crkva Sv. Cecilije, te njegova pripadnost splitskoj nadbiskupiji uklopili su se u Tomašićevu vijest o privremenoj sahrani kralja Zvonimira neposredno nakon ubojstva.

Na temelju novoga datiranja i atribucije rukopisa »*Historia salonitanorum pontificum*« splitskome Arcidakonu Tomi (XIII. stoljeće) i Lukarevićeve vijesti iz XVI. st. pretpostavlja se da je na Otoku u Solinu zastalno sahranjen kralj Zvonimir, nakon prijenosa njegovih ostataka iz Kapitula kraj Knina.³³

Na Otoku u Solinu, kraljica Jelena, žena kralja Mihovila Krešimira, podigla je, sredinom X. stoljeća, mauzolej hrvatskim vladarima, posvećen Sv. Stjepanu. Njezin epitaf je nađen prigodom arheoloških istraživanja 1896. godine.

Među brojnim grobovima hrvatskih vladara Toma je u mauzoleju vidio epitaf sa Zvonimirova groba i zabilježio ga u »*Historia salonitanorum pontificum*«. Stihovi epitafa utemeljuju tvrdnju o kraljevoj prirodnoj smrti:

The vicinity of Kapitul to Biskupija – Stupovi, where St. Cecilia's church once stood, and its belonging to the Archbishopric of Split fit well into Tomašić's report on the temporary burial of king Zvonimir immediately after his assassination.

*Based upon this dating and the attribution of the manuscript of *Historia salonitanorum pontificum* to the Split Archdeacon Thomas (13th century), as well as information provided by Lukarević in the 16th century, one can suppose that Zvonimir was finally buried at Island (Otok) in Solin (Salona), after his remains had been brought there from Kapitul near Knin.³³*

In mid-tenth century a mausoleum intended as the burial place for Croatian rulers, dedicated to St. Stephen, was erected at Otok in Salona by queen Helen, the wife of king Michael Krešimir. Her epitaph was found there during archaeological excavations in 1896.

*Among the numerous tombs of Croatian sovereigns Thomas saw in the mausoleum the epitaph from the tomb of Zvonimir and noted it down in the *Historia salonitanorum pontificum*. The verses of the epitaph prove the assertion of the king's unnatural death:*

TKO ĆE MOĆI SUZDRŽATI NAROD, DA NE
UZDIŠE,
KADA BUDE GLEDAO OVAJ GROB,
DOISTA VRIJEDAN OPLAKIVANJA?
JER U OVOJ TAMI POČIVA SVIJETLA ZVIJEZDA
UZVIŠENA PODRIJETLA. KAKO LI SE ČUDNO
TRNE!
JER NJEZINA SE DIVLJAČKA SMRT MOŽE S
PROKLINJANJEM TUMAČITI
CRNIM ZLOČINIMA OPAKOGA NARODA
BIJESNI POPUSTIŠE DO KRAJNOSTI SRCU
I NAJTEŽIM UMORSTVOM POGUBIŠE KRALJA
KREPKE SNAGE, RUKOM MOĆNOGA,
POBOŽNOGA ZVONIMIRA, BESKRAJNO
POŠTENOGA,
KOJI JE BIO NJIHOV ŠTIT PROTIV DUŠMANIMA,
NAVIKAO DA SATIRE NEPRIJATELJSKA VRATA,
OPLAKUJTE, PRVACI, VEĆ JEDNOM GLAVARA
ČASTI,
STARCI I MLADIĆI HRVATSKE ZEMLJE,
JER ŠTO BIJAŠE PRVA SVEČANOST
KRALJEVSTVA
I UJEDNO ČAST I SLAVA, SADA JE PROPALO.³⁴

GEMITUM QUIS POTERIT GENIS RETINERE
CUM HANC TURBAM VIDERIT FLETU FLENDAM
VERE
NAM HAC CALIGINE IUBAR REQUIESCIT
EXCELSE DE SEMINE QUAM MIRE TORPESCIT
CUIUS NAMQUE MORS CRUERA DIRRE POTEST
PANDI
PROPTER ATRA SCELERA POPULI NEPHANDI
MENTES SUAS AD YMA RABIDI FLEXERUNT
ET NECE DURISSIMA REGEM PERIMERUNT
ROBUSTARUM VIRIUM BRACHIO POTENTEM
PIUM SUONIMIRUM IN MENSE PUDENTEM
QUI CLIPEUS FUERAT PRO EIS IN HOSTES
TERERE CONSUEVERAT INIMICI POSTES
FLETE IAM PROCERES PRINCIPUM HONORUM
SENES ATQUE PUBERES TERAЕ CROATORUM
NAM REGNI SOLEMNIA PRIMA QUE FUERE
NUNC HONOR ET GLORIA SIMULQUE RUERE.³⁴

Tvrđnje o naravnoj smrti kralja Zvonimira temelje se na prijašnjim izvorima koji ne bilježe ništa neobično pri spominjanju njegove smrti.

Kao prvorazredni oslonac služi darovnica kralja Stjepana II. od 8. rujna 1089. godine, potvrđujući ispravu kralja Zvonimira kojom on poklanja redovnicima Sv. Benedikta u Splitu zemljište Pusticu u Lažanima. Stjepan II. donosi podatak da je kralj Zvonimir nedavno preminuo.³⁵

Sličan podatak crpi se i iz »*Historiae salonitanae*« Tome Arcidakona, gdje se spominje podatak da je »kralj Zvonimir platio dug smrti i nije ostavio nikakva nasljednika svojim potomcima. Tako je dakle izumrla čitava kraljevska loza i nije više bilo nikoga tko bi pravovaljano mogao naslijediti kraljevstvo Hrvata«.³⁶

Zastupnici teze o Zvonimirovoj naravnoj smrti nalaze glavno uporište u kasnome nastanku svih drugih izvora (legendi). Isključujući tvrdnju o nastanku djela »*Historia salonitanorum pontificum*« u XIII. stoljeću i njegovu atribuciju Arcidakonu Tomi osnažuju tezu o naravnoj smrti kralja Zvonimira nelegičnošću vijesti iz Dodatka hrvatske redakcije Lje-

The belief that Zvonimir died a natural death is based on previously mentioned sources, which do not note anything unusual when mentioning his death.

By confirming a document issued by king Zvonimir, the donation of king Stephen II. of September 9, 1089 giving the friars of St. Benedict possession Pustica at Lažani, is used as one of the first-class arguments. Stephen II. gave the information that king Zvonimir was recently deceased.³⁵

A similar piece of information can be extracted from Historia salonitana by Thomas the Archdeacon, where he quotes a detail by which »King Zvonimir paid the debt to death and did not leave any successor to his off-spring. Thus the royal line became extinct and there was no one to inherit the realm of the Croats by full right.«³⁶

The representatives of the thesis that Zvonimir died a natural death chiefly find their arguments in the late origin of all the other sources (legends). By excluding the affirmation that the work Historia salonitanorum pontificum was written in the 13th century, or that it was attributed to Thomas the Archdeacon, they support the thesis about the natural death of king Zvonimir, and point out illogicality of the information contained in the Annex to the Croatian version of the Chronicle of the Priest of Duklja, which tells us that

³⁴ Prijevod po P. Grgec, Svjedočanstvo Zvonimirove nadgrobnice, *Kalendar »Napredak«* za g. 1942, Sarajevo 1941, str. 4.

³⁵ J. Stipišić i M. Šamšalović, o. c. (n. 1), str. 188–189.

³⁶ Toma Arhidakon, *Kronika*, Split 1977, str. 55.

SOLIN – OTOK, temelji crkve Sv. Stjepana – mauzolej hrvatskih vladara / the foundations of the church of St. Stephen – the mausoleum of Croatian rulers

topisa popa Dukljanina, koja tvrdi da su se Hrvati oprli pozivu kralja sudjelovati u križarskoj vojni. Križarski pohodi su, naime, uslijedili tek nekoliko godina nakon smrti kralja Dmitra Zvonimira.

Toma Arcidakon nas obavješćuje da kralj Zvonimir nije imao nasljednika i da je s njime izumrla kraljevska loza. Ne znamo što se dogodilo s njegovim sinom Radovanom koji se spominje u kartularu samostana Sv. Stjepana »pod borovima« 1078. godine³⁷ i zemljom Konjuštinom (Konjsko) u Zmini 1083. god. darovanoj splitskome nadbiskupu Lovri u Zvonimirovoj darovnici.³⁸ On vjerojatno umire prije svoga oca.

the Croats opposed the call of their king to take part in a crusade. The first crusade, as we know, took place only a few years after the death of Demetrius Zvonimir.

Thomas the Archdeacon informs us that king Zvonimir had no heir and that with him the royal line became extinct. We do not know what happened to his son Radovan, mentioned in the chartulary of the monastery of St. Stephen »under the pine-trees« in A.D. 1078,³⁷ and also in a chart issued by Zvonimir in connection with a land called Konjuština (Konjsko) at Zmina presented in A.D. 1083 by him to Lawrence, the archbishop of Split.³⁸ Zvonimir's daughter

³⁷ J. Stipišić i M. Šamšalović, o. c. (n. 1), str. 164–165.

³⁸ Ibid., str. 180–181.

Zvonimirova se kćer Klaudija udala, prema ispravi iz XIV. st., za karinskoga župana Vinihu Lapčanina.³⁹

*Claudia married, according to a 14th century document Viniha Lapčanin the count (župan) of Karin.*³⁹

Ocjenjujući Zvonimirovo vladanje moguće je tvrditi da je ono, u političkome pogledu, bilo uspješno. Došavši na prijestolje u kritičnome trenutku za svoju zemlju, on uspijeva postići političku stabilnost i međunarodni ugled, obnovivši hrvatsku državnu vlast na području od Drave do mora i od Drine do Istre.⁴⁰ Prirodna posljedica jake političkog položaja odrazila se i na gospodarsku i kulturnu izgradnju zemlje. Tako je mogla jačati i materijalna podloga Zvonimirove vlasti i njegova dvora u Kninu.⁴¹

U kulturnome pogledu, vrijeme Zvonimirove vladavine podložno je novome utjecaju i strujanju iz Italije. Tome je svakako doprinio reformni pokret, u drugoj polovici XI. stoljeća, kojim se zabranjuje posjedovanje privatnih crkava te se vrši njihovo prenošenje iz laičkih ruku u crkvene.⁴² Brojne zavjetne crkvice starohrvatskoga razdoblja, koje su podigla vlastela na svojim posjedima, tako postaju crkveno vlasništvo.

U novim uvjetima Crkva u skladu sa svojim povećanim utjecajem i materijalnim dobrima teži gradnji monumentalnih samostana i bazilika ukrašenih bogatom pleternom skulpturom, odbacujući troprutni pleterni izraz prethodnoga razdoblja. U težnji za vraćanjem staroga sjaja, okreću se starokršćanskim predlošcima ukrašavajući kameni crkveni namještaj vegetabilnim motivima, životinjskim i ljudskim likovima, perforacijama, površine prekrivaju skvamama – u punome smislu riječi iz traženja uzora u rimskoj umjetnosti rodila se umjetnost romanike.

Iz izvora je poznato da kralj bogato dariva crkve i samostane, podiže trobrodnu baziliku u Biskupiji i Biogradu, a posebnom ljepotom se ističe njegova krunidbena bazilika posvećena Sv. Petru i Mojsiju u Solinu. Politička i kulturna kretanja u Evropi XI. st., kao što smo vidjeli, ne mimoilaze ni Hrvatsku, čije je ondašnje društvo bilo slika zapadnoevropskoga društva u malome.

On the reign of Zvonimir, one can claim that, in a political sense, it was successful. Having succeeded to the throne at a moment critical for his country, he managed to give it political stability and an international reputation, and restored Croatian state rule over the entire land between the Drava and the sea and from the Drina to Istria.⁴⁰ The normal consequence of this strong political position was reflected in the economic and cultural development of the country. This provided the material basis for Zvonimir's power and for the growth of his court at Knin.⁴¹

In the cultural sense, the times of Zvonimir's reign became subject to new influences and streams from Italy. This too was certainly helped by the reformation, by which the possession of private churches was forbidden and they passed from lay hands into those of the Church.⁴² In this manner numerous votive chapels of the Early Croatian period, built by the gentry on their lands, became church property.

Under the new circumstances the Church, in accordance with its growing influence and material possessions, aspired to the building of monumental monasteries and basilicas adorned with rich interlace sculpture, and abandoning the triple-band interlace expression of the previous period. In an attempt to bring the ancient glory back, there was a return to Early Christian patterns and church furniture was decorated with vegetal motifs, animal and human figures, perforations. Entire surfaces were covered with scales – in the full sense of the meaning Romanesque art was born out of the search for patterns from Roman art.

The sources allow us to conclude that the King richly endowed churches and monasteries, that he built three-aisled basilicas at Biskupija and in Biograd, and his coronation basilica, dedicated to St. Peter and Moses in Salona, particularly excelled in beauty. The political and cultural movements of 11th century Europe, as we have seen, did not bypass Croatia, whose society of that period was the very image of that of Central Europe in miniature.

³⁹ T. Smičiklas, *Codex diplomaticus XIII*, Zagreb 1915, str. 69–70.

⁴⁰ F. Šišić, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb 1925, str. 589.

⁴¹ T(rpimir) M(acan), D(imitar) Zvonimir, *Marulić 6*, Zagreb 1989, str. 723–725.

⁴² H. Jedin, o. c. (n. 17), str. 419.

1076, *poslije 1. rujna*

DAROVNICA BIOGRADSKOG BISKUPA
PRESTANCIJA IZ VREMENA KRALJA DMI-
TRA ZVONIMIRA

(Polichorion samostana Sv. Ivana Rogovskog; Hi-
storijski arhiv, Zadar)

Qualiter dominus Prestancius, Belgradensis episcopus, perpetualiter habere concessit monasterio sancti Iohannis euangeliste ecclesiam sanctorum Cosme et Damiani de Monte.

In nomine patris et filii et spiritus sancti, unius trinitatis et trine unitatis indiudue. Notum sit omnibus fidelibus tam presentibus, quam futuris, quod Prestancius, Belgradensis episcopus, gratia diuine et humane karitatis ecclesiam sanctorum Cosme et Damiani, que sita est in acuto uertice cuiusdam monticuli non longe a supradicta urbe distantis monasterio sancti Iohannis euangeliste perpetualiter habere concessit. Ne autem aliique succedentium uiolentia principium (!), regis uidelicet, episcopi aut prioris eiusdem ciuitatis temperaria mente, feroci tyrannide hec statuta uiolare audeat et sua audacitate corrumpat, huius concessionis sanctio ante personas uirorum honestissimorum et sancte religionis cultum iugiter exequentium absque ulla contradictione laudabiliter corroborata

est in presentia scilicet Laurentii, tocius Dalmatie et Chroacie reurentissimi archiepiscopi, et domini Gebiconis, sanctorum Bonifacii et Alexii religiosissimi abbatis, una cum Fulcoino. Fori Simphronii uenerabili episcopo, apostolice sedis apochrisariorum, in uinea iusticie dei totis uiribus misericorditer laborantibus, astantibus etiam Belgradensis ecclesie archipresbitero Drago et archidiacono Iohanne et Iadere archidiacono Dabro et omnibus clericis utriusque ciuitatis et Dominico Iusto priore, Gregorio iudice. Drago, Prestancio, Michael, Drusia et fere tocius supradicte ciuitatis clero fauente ac populo. Anno millesimo ab incarnatione domini nostri Iesu Christi uidelicet septuagesimo sexto, indictione uero quinta decima, tempore autem Gregorii septimi pape et Demetrii, Dalmatie ac Chroatie regis, et domini Petri, eiusdem monasterii abbatis religiosi. Quicumque autem corruerit, quod horum omnium laude confirmatum est, dei et eorum maledictione (!) perpetuo incurrat. Amen.

13

terram i ualle sustina. et aliam tre pecis ab occidente
 iurta putauit. **Q**uomodo misit dicitur Gregorius in uicium i alba
 Reue recordationis quomodo placuit regi. C. quod misit
 dicitur nunciu suu in alba ciuitate iquirere apulo ciuitatis
 suem eent ea que abbas felix requirebat. et pelamatio
 nem faciebat salicet de iusticia ecclie sa Johis euangeliste
 de sca Cosine et damiano. et quid ipsi diceret. de misit
 quill dragu. qui uocauit ipsu ad se ad scm iohes. Ad que
 ipsi uenit dicens quod quicquid abbas requirebat de iu
 sticia ecclie iustu requirebat. Ita snt noia huius. Semiu
 Petrus. Petrus iudei. Nicolaus archidiaconus. adicha ue
 nulus. fratē ei uelso. draca. Jokes pōbi negulus. Lube
 Andreas. Dracē et frater ei dabrana. Gregorius. Domac
 da. Tringannes. Et omis ciues. affirmauerit priuilegiu
 sa Johis. de scōz cosine et damiani. et semper debuisset
 permanere sub potestate huius monasterij:

Quod dicitur pstanus belgradensis epō perpetuū habere cōcessit
 noie patris et filij et spō sa. unius trinitatis et trine
 unitatis indiuide. Notu snt omibus fidelibus tam pre
 sentibus qua futuris. quod prestancius belgradensis epō
 gra diuine et humane karitatis ecclia scōz Cosine et da
 miani que sita est i acito uertice ciuitatis monticuli non
 longe a supā dea urbe distantis monasterio sa Johis euange
 liste perpetuū habere cōcessit. ne autē aliq succedenti
 uolentia pncipū regio uidelicet. epō. aut pōis eide ciui
 tatis temeraria mente ferocia tyrannide hęc statuta uio
 lantē audeat. et sua audacitate corrupat. hui scellios
 sanctis ante personas uiroz honestissimoz. et scōz religi
 onis cultū iugiter equequentiū absqulla contradictione
 laudabiliter corroborata est. i presentia sd laurencij to
 cis dalmatie ac chroacie reuerentissimi archiepi. et to
 mni gebyconis scōz bonifacy et alery religiosissimi abba
 tis una cum fulconioforti. Simphronij uenerabili episcopi

regressione de iusticia ecclie sa
 iohannis. de sca cosine et dami
 anio. de monte
 mon
 sa Johis euangeliste. ecclia scōz Cosine
 damiani. de monte.

14

aplice sedis apochrifatione. i uinea iusticie dei totis uirib
 in seruiditer laborantibus. astantibus etiā belgruentis
 ecclie archiepi drago. et archidiacono iohē. et iudeo an
 chidiacono dabrō. et omnibus clericis uiriusq ciuitatis.
 et dominico iusto pōre. Gregorio iudice. drago prestancio
 adichael. drusia. et fere totius suā dea ciuitatis clero fa
 uente ac populo. Anno millesimo ab incarnatione dni mī
 ihu xpi. uide licet septingentesimo sexto. Indictione uero qui
 nta tēcuna. tempōe autē gregory septimi pape. et demetri
 dalmatie ac chroacie regis. et domni petri eiusdē monasterij
 abbatis religiosi. Quocūq autē corrupere quod hor omniū
 laute confirmatū est. dei et eoz maledictione perpetuo in
 curat. Amen. De territorio aduimur.

Ego aduimur. pro eterna glia. dono totā partē alodij mei. uole
 nte et consentiente et colaudante frē meo drasele. quod i
 apit a ualle scōz Cosine et damiani. usq ad territorij mona
 chij sa thome. Isti snt testes quoz noia leguntū. iurana
 iupano de hydraga. et crucona potsupp. et lificano. et uito
 drago. et alijs quā plures. De oliuariū decimis belgradensiu.

Noti snt omnibus fidelibus tā posteris qua pntibus quia
 nos belgradensies diuites ac inopes. nullo cogente. nullo
 monente. immo spontanea uoluntate. gra deuote inten
 cionis. promissimus dare singulis annis decimas nostraz
 oliuariū monasterio sa Johis apli et euangeliste. die ui
 delicet dedicationis. eisdē ecclie. qua uiri religiosissimi
 cōnus silicet laurencius spalatinus archiepo una cū apo
 chrisiāys romane sedis epō fulconio. et gebycone abbate
 scōz bonifacy et alery. nec nō et pstanus eiusdē urbis epō
 dedicauerunt eisdē etiam donum supra dictū collaudam
 bus ac firmiter corroborantibus. et auctoritate aplice in
 terdicentibus ne unquā ab aliquo uolari psumatū. Qu
 o si forte aliquis temerario conatu abnegauerit. nam
 supne maiestatis omniūq scōz maledictiones possideat.

13. 1006. 62

13. stoljeće

**VIJEST O SMRTI KRALJA ZVONIMIRA KOJI
JE UMRO BEZ NASLJEDNIKA**

(Toma Arcidakon, Kronika...; Riznica katedrale,
Split)

Eo namque tempore rex Suinimirus mortis debitum soluit, nullumque sue posteritatis heredem reliquit. Sic ergo tota regalis sanguinis deficiente prosapia, non fuit ulterius, qui in regno Chroatorum rite succedere debuisset.

Cepit itaque inter omnes regni proceres magna discordia suboriri. Et cum diuisim modo hic, modo ille regnandi ambitione sibi terre dominium uendicaret, innumerabiles rapine, predationes, cedes, et omnium facinorum seminaria emergerunt. Alter enim alterum insequi, inuadere, trucidare cotidie non cesabat.

Verum his temporibus extitit quidam ex magnatibus Sclauonie, qui, cum a suis esset contribulibus multis laccessitus iniuriis multisque dampnis attritus, non sperans se posse aliter tantis resistere malis, in Hungariam profectus est. Tunc ad regem Vladisclauum ingressus, eum alloqui cepit, persuadens ei, ut ad capiendum Chroatie regnum, et suo dominatui subiugandum exiret; dans ei plenam fiduciam, id facile posse complere, cum regnum illud uacuum et sine tutela regalis prouidentie remansisset.

le. crescenti natione romani. uti uel de egre
gu. & omni p[ro]p[ri]a bonitate. **Quoq[ue] hugo cepit d[omi]n[u]m**
Fonaq[ue] cepit rex summus moras de h[er]ed[itate] **de h[er]ed[itate]**
ca solua. nulluq[ue] sue postea acc[us]at h[er]ede[re] **ex h[er]ed[itate]**
relyca. **S**ic ergo adare regis sanguinis de h[er]ed[itate] **de.**
ae p[ro]p[ri]a. no[n] fuit ulat[us] q[uo]d in regno ch[ri]st[ian]o[rum]
h[ab]et succedere debuisse. **C**epit laeq[ue] in om[n]i
regni p[ar]tes magna discordia subort[ur]. **C**u[m]
diuisim modo hic modo ille. regnandi ambicione.
sibi ac[er]e d[omi]n[u]m uendicet. Innum[er]abiles rap[er]
ne. p[ro]p[ri]as. cedet. & om[n]iu[m] facinor[um] seminae
emet[er]e. **A**l[ia] em[en]de ac[er]e in reg[no]. Inuadete. ac[er]
cudete cordie no[n] cessabate. **V**etu[m] his ac[er]e b[er]e
ajaja quida[m] ex magnac[er]e b[er]e. q[uo]d cu[m] a suis
ex co[n]t[ra] b[er]e b[er]e. m[er]e la cessiculus in l[er]e. m[er]e
q[ue] de p[ro]p[ri]a ac[er]e. no[n] sp[er]at se posse alia ac[er]e
resultere m[er]e. In h[er]ed[itate] p[ro]fectus est. **T**unc ad
rege[m] uladisc[er]e in gressus alloq[ue] cepit. psuadet
ej. ut ad capiendu[m] ch[ri]st[ian]o[rum] regnu[m] & suo d[omi]n[u]m
sublugandu[m] d[omi]n[u]m. **D**ans ej. plena[m] fiducia[m] id faci
le posse co[m]plete. cu[m] regnu[m] illud uacuu[m] & sine au
acta regis p[ro]uidens rem[er]e. **H**is ergo uladi
sclaus rex inductus co[n]silijs. absq[ue] motu co[er]dunaco

SOLIN – ŠUPLJA CRKVA
Ranoromanička trobrodna bazilika
Veličina: 26,30 x 13,60 m.

Lokalitet »Šuplja crkva« leži tik desne obale rijeke Jadro u Solinu. Arheološka istraživanja izvršena 1927. i 1931. godine otkrila su ranoromaničku trobrodnu baziliku koja je položena na ostatke starokršćanskoga cemeterijalnog objekta. Pred zapadnim vratima sagrađen je atrij i zvonik na njegovoj južnoj strani.

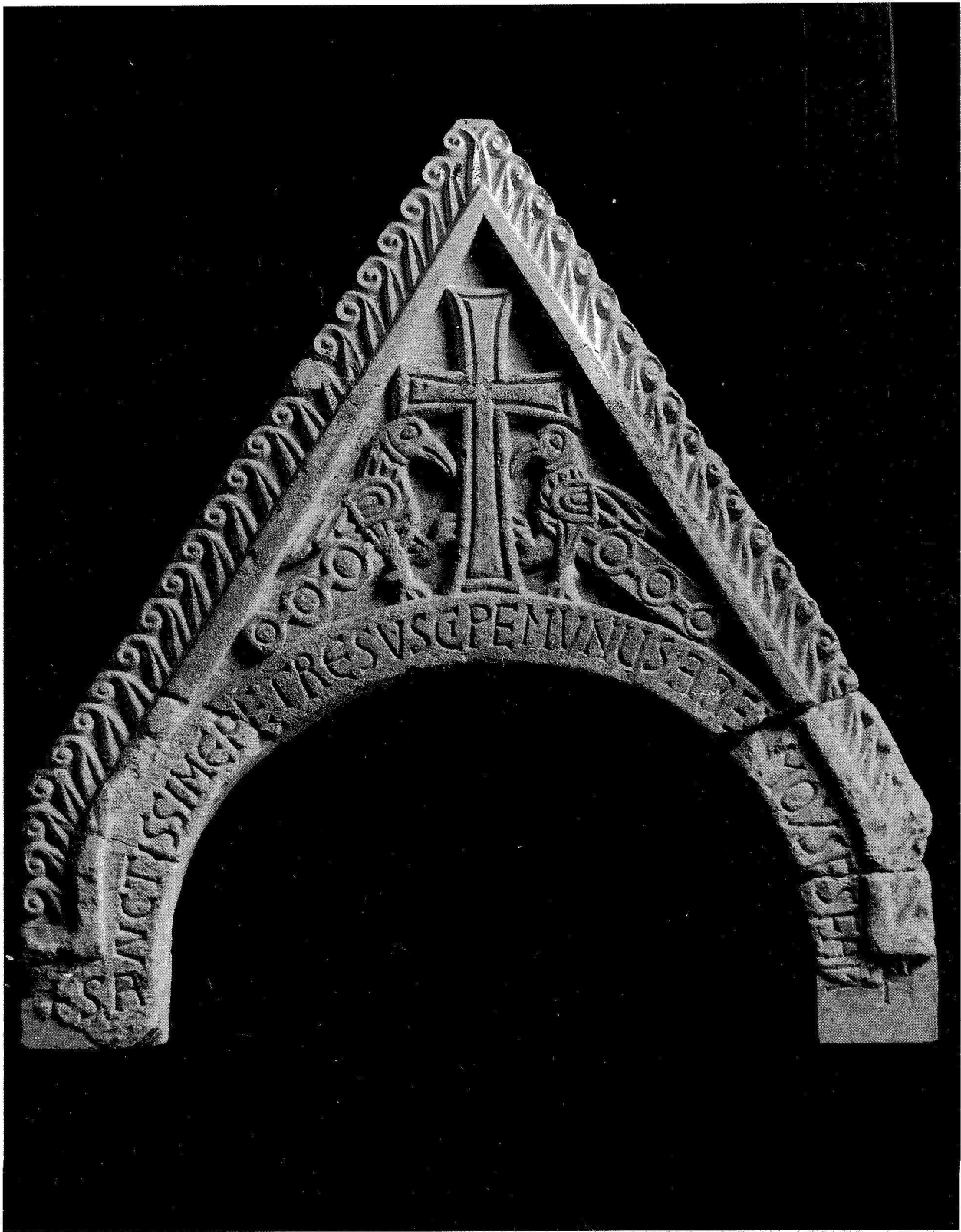
Na dijelovima kamenoga crkvenog namještaja (zabatu oltarne pregrade) očuvana su imena titulara – Sv. Stjepana i Mojsija. Time su potvrđeni podaci iz isprave – zavjernice papi – da se tu radi o krunidbenoj bazilici kralja Zvonimira. Vjerojatna je pretpostavka da su ploče pregrade, među kojima se ističe prikaz kralja na prijestolju, prenesene u splitsku Krstionicu Sv. Ivana, gdje je od njih formiran krsni zdenac.

LITERATURA:

Lj. Karaman, Otkriće kraljevskog samostana XI vijeka, Split 1931; L. Katić, Ubikacija crkava Sv. Mojsija i Sv. Stjepana u Solinu, *Šišićev Zbornik*, Zagreb 1929, str. 74; E. Dyggve, Oltarna pregrada u krunidbenoj crkvi kralja Zvonimira, *Vjesnik za historiju i arheologiju dalmatinsku* LVI–LIX, Split 1954–1957.

KNIN – KAPITUL

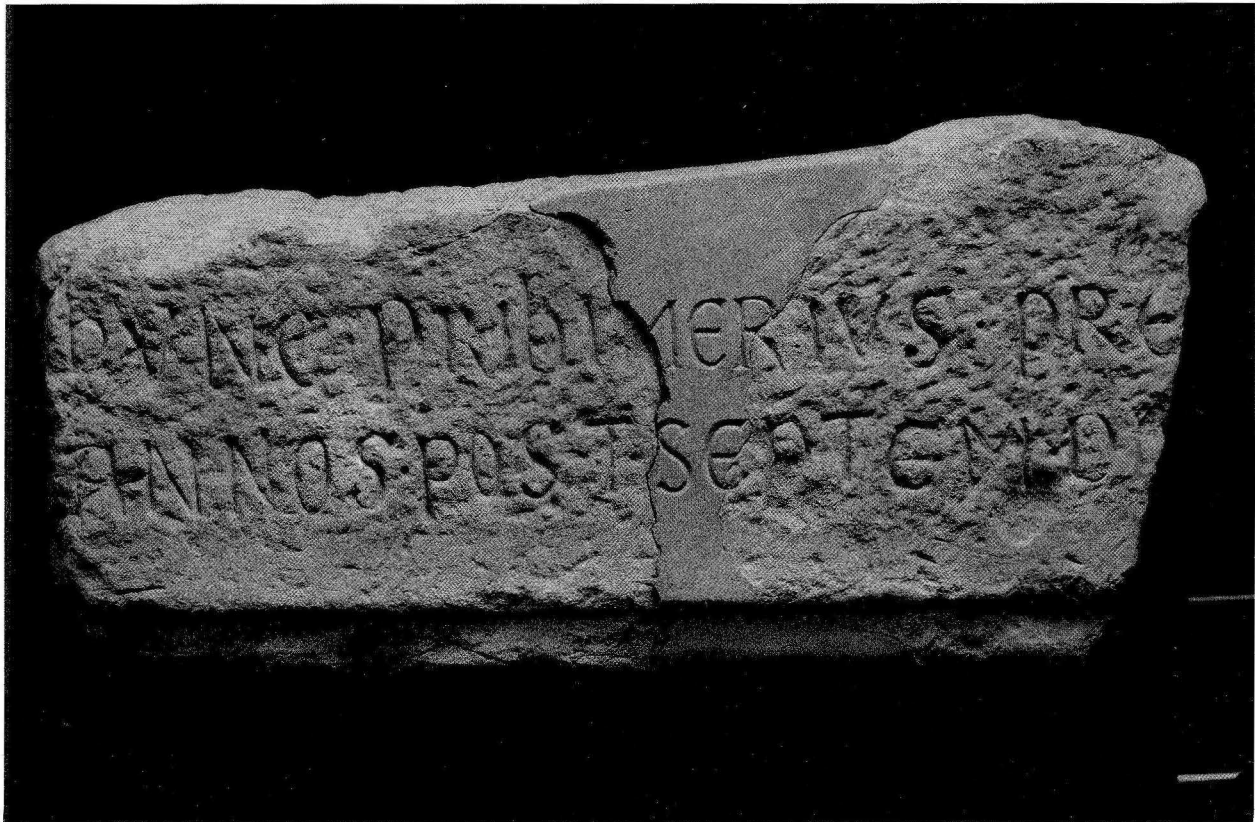
Epitaf

Veličina: 33 x 71 x 12 cm.

Pribimir, čije ime je uklesano u kamen, je dostojanstvenik na dvoru hrvatskoga kralja Zvonimira, koji je, čini se, obavljao službu izravnoga upravitelja nad dalmatinskim gradovima. Nosio je naslov kraljeva vikara.

LITERATURA:

Ferdo Šišić, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*. Zagreb 1925, str. 583.

OSTROVICA KRAJ BENKOVCA

Kameni profilirani okvir iz 1405. godine.

Veličina: 63 x 31 x 18 cm.

Latinski natpis: »... FIRMA QUORUM REX ZONEMERIU S ...« ispisan gotičkom majuskulom čuva uspomenu na kralja Zvonimira. Natpis je nađen oko 1897. g.

LITERATURA:

L. Marun, Dvie nadpisne uspomene o hrvatskom kralju Zvonimiru, *Starohrvatska prosvjeta* III, br. 1, Knin 1897, str. 3-5.

BAŠKA – OTOK KRK

Ploča oltarne pregrade

Veličina: 100 x 200 x 11 cm.

Osobitu važnost za hrvatsku povijest i književnost ima »Baščanska ploča« ispisana glagoljskim pismom oko 1100. godine. Zapis govori o obdarju hrvatskog kralja Zvonimira opatiji Sv. Lucije u Jurandvoru. Nađena je 1851. godine.

V IME OCÀ I SINA I SVETÀGO DUHA. AZ OPÀT DRŽIHA PISÀH SE O LEDÌNE JÙŽE DA ZVANI-MÌR, KRALJ HRVÀTSKIJ V DNI SVOJÈ V SVE-TÙJU LUCÌJU I SVEDOMI ŽUPÀN DESIMÌRA KRBÀVE, MRATÌN LICÈ, PRIBINÈŽA PÒSAL VINODÒLE JÀKOV V OTÒCE. DA IŽE TO PO-REČÈ KLNÌ J BOG I DVANÀJST APOSTOLÀ I ČETÌRI EVANĐELÌSTI I SVETÀJA, LUCÌJA, AMEN. DA IŽE SDE ŽIVÈT, MÒLI ZA NJE BÒGA. AZ OPÀT DOBROVÌT ZDÀH CRÈKAV SÌJU I SVOJÈJU S BRÀTIJU S DEVETÌJU V DNI KNEZA KOSMÀTA OBLADAJÙĆAGO VSU KRAJINÙ. I BÈŠE V TI DNI MIKÙLA V OTÒČCI S SVETÙJU LUCÌJU V JÈDINO.

LITERATURA:

Baščanska ploča I, II. Zagreb – Krk – Rijeka 1988.

SENJ – TVRĐAVA NEHAJ

Ploča oltarne pregrade

Veličina: 144 x 180 x 16 cm.

Odstranjivanjem ulaznoga stepeništa u tvrđavu u svibnju 1964. godine otkriveni su ulomci s glagoljskim pismom koji su pripadali dvjema pločama oltarne pregrade.

Obje ploče, kao i ona iz Baške na otoku Krku, počinju invokacijom – U ime Oca, Sina i Svetoga Duha.

LITERATURA:

A. Glavičić, Značajni arheološki nalazi u tvrđavi Nahaj u Senju, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske* XIV, br. 1, Zagreb 1965, str. 7–10; Isti, Izvještaj o značajnim arheološkim nalazima u tvrđavi Nehaj u Senju, maja 1964. godine, *Senjski zbornik* I, Senj 1965, str. 315–322; B. Fučić, Senjska ploča, *Senjski zbornik* V, Senj 1973, str. 121–132; Isti, Glagoljski natpisi, *Djela JAZU* 57, Zagreb 1982.

NIN
Maketa broda
Omjer: 1 : 10

Među okosnicama hrvatske snage nesumnjivo je bila i mornarica.

Podaci u izvorima govore o hrvatskoj moći na moru još od kneza Mislava i Domagoja koji nepoštedno uništavaju mletačku mornaricu. Kada se zna da kralj Tomislav raspolaže s 80 velikih (sagena) i 100 manjih (kondura) brodova lako je pretpostaviti da s jakom flotom raspolaže i Zvonimir – kralj Hrvatske i Dalmacije.

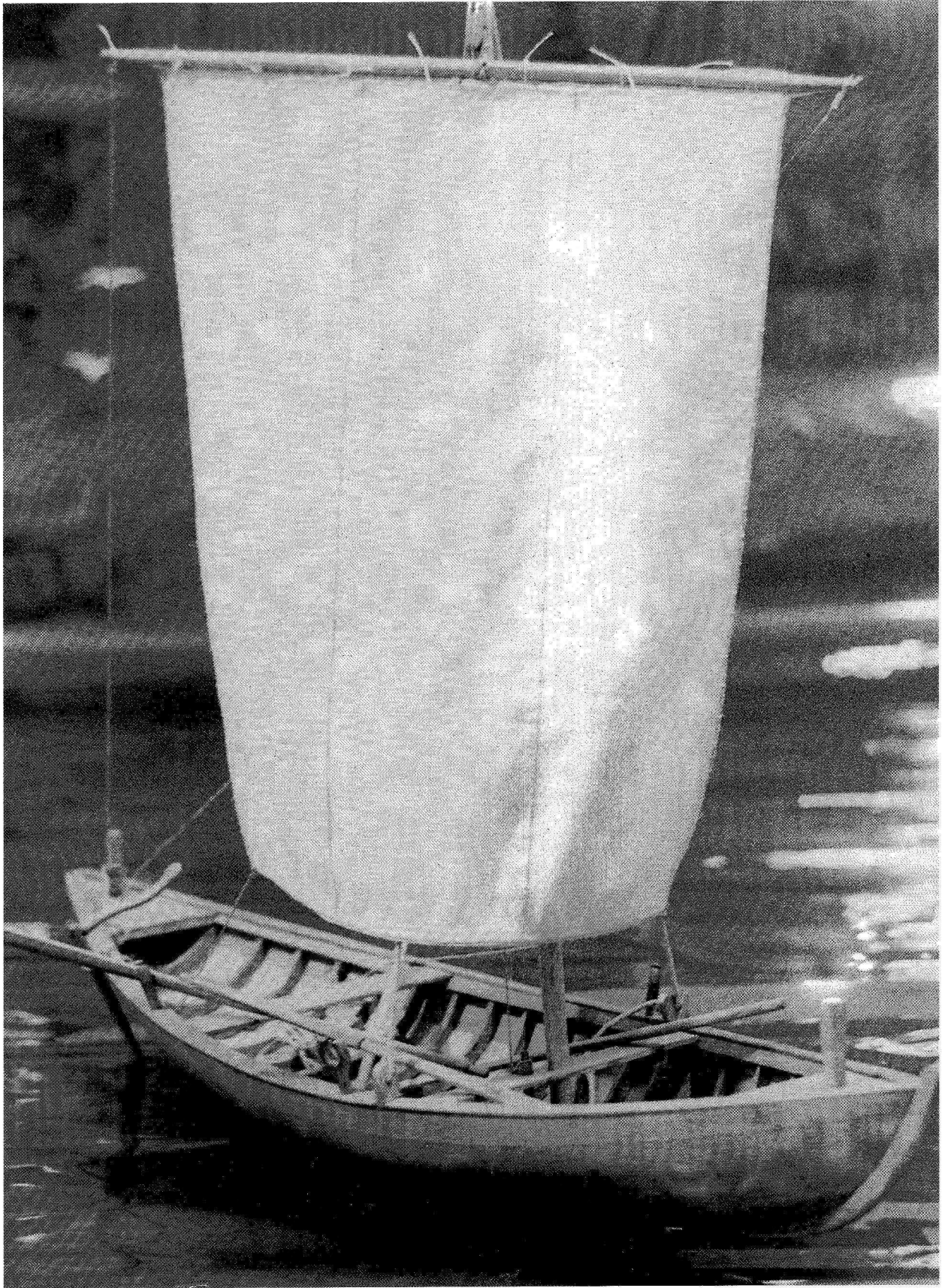
Pod njegovom vlašću dalmatinski brodovi, koji su imali izvanredne pomorske sposobnosti i bili prikladni za teret, upotrijebljeni su u normansko-bizantskoj ratu za prijevoz vojske, konja i oružja iz Otranta na Krk. Praćen Dubrovčanima, koji su čestim izbacivanjem strjelica prekrili more, s jednoga od dalmatinskih brodova, normanski vojvoda Robert Guiscard vodio je bitku. Normansko-hrvatska vojska pobijedila je Veneciju 1084. godine.

Podmorska arheološka istraživanja izvedena kraj Nina omogućila su upoznati izgled hrvatskoga broda iz XI. stoljeća. Njegova konstrukcija (oblik – linija – ljuljna kobilica – pojedini elementi) svrstavaju ga u sam vrh tadašnje svjetske brodogradnje.

(Rekonstrukcija – prof. Ante Meštrović)

LITERATURA:

F. Rački, *Documenta historiae Chroaticae periodum antiquam illustrantia*. Zagrabiae 1877, str. 458.

Tisak i ukoričenje / *Printed and bound by:*
»NAŠA DJECA«, Gajeva 25, Zagreb
2000 primjeraka

